

KESK KADIN DERGİSİ

25 KASIM 2025 | KESK'İN SESİ | Sayı: 2025/2

**ŞİDDETSİZ EŞİT ÖZGÜR BİR YAŞAM İÇİN
MÜCADELEDE KARARLIYIZ!**

25 KASIM KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI MÜCADELE
VE ULUSLARARASI DAYANIŞMA GÜNÜ

BU SAYIDA

01

MERHABA

Döne Gevher

33

GÖRÜNÜRLÜK

Emel Karakuş

TÜRKİYE'DE KADIN
HAREKETİNİN TARİHİ

Özgen Demiray

05

SANATTA KADININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ
GENEL DURUM VE TARİHÇE

Nuray Karadağ

34

15

"GÖRÜNMEYEN ŞİDDET"
KADINA YÖNELİK
DİJİTAL ŞİDDET NEDİR?

Serap Mutlu

39

TOPLUMDAKİ MİZOJİNİNİN
VE TRANS KİMLİKLER ÜZERİNE

Hevidar Damar

KIRIK OMURGALAR,
DİRENEN KADINLAR

Hazal Battaloğlu

19

ASMA

Gökçe A. Baydar

40

21

İFŞA: SESSİZLİĞİ BOZMANIN
POLİTİK GÜCÜ

Melek Halifeoğlu

43

AYŞE ŞAN: ORTADOĞU KADIN
MÜCADELESİNİN SESLİ MANİFESTOSU

Pınar Aydın

25 KASIM'DA YAPISAL ŞİDDETİ
YENİDEN DÜŞÜNMEK

Emel Memiş Parmaksız

30

DUYGUSAL OLAN POLİTİKTİR!

Ayşegül Sandıkcıoğlu

45

KADINLAR, KADIN
ÖĞRETMENLER
SAVAŞA NEDEN
KARŞI
ÇIKMALIDIRLAR?

Nejla Kurul

7

51 KURUŞLUK DEĞER:
2026 BÜTÇESİNDE
KADININ YERİ,
İKTİDARIN TERCİHİ VE
MÜCADELEMİZ

Alev GENÇ ÖZTÜRK

13

YILDIZLARI ÖZGÜRCE
SEYRETME HAKKINI
SAVUNAN BİR ROMAN:
FOSFORLU CEVRIYE

Fatmagül Berktaş

23

EMEĞE, ONURA,
YAŞAMA DOKUNMA!
11. YARGI PAKETİ YASA
TASLAĞI:
GERİYE DÖNÜŞÜN
DİĞER ADI

Seçin Tuncel

27

KESK KADIN DERGİSİ

Sayı: 2025/2

KESK Adına Sahibi

Ayfer KOÇAK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Döne GEVHER

Yönetim Yeri

Selânik 2 Caddesi No:44/1

Kızılay / Ankara / Türkiye

Tel: (0312) 436 71 11

Faks: (0312) 436 74 70

Web: www.kesk.org.tr

E-mail: kesk@kesk.org.tr

Grafik Tasarım ve Uygulaması

Semahi Aydın

Basım Yeri: Lotus Life Ajans

Danışmanlık İç Ve Dış Tica-

ret Limitet Şirketi - Kızılırmak

Mah. Ufuk Üniversitesi Cad.

No: 4/72 Çankaya/ Ankara –

Tel: 0312 433 23 10

Basım Adedi

3.000

Basım Tarihi

17.11.2025

Döne Gevher
KESK Kadın Sekreteri

MERHABA

Hem Türkiye’de hem dünyada hükümetlere başkanlık eden otoriter liderler, cinsiyetçi, dinci, milliyetçi ideolojileriyle kadının bednine, kimliğine ve emeğine dönük saldırılarını sürdürüyor. Ekim ayı sonunda Avrupa Birliği ülkelerinden Letonya İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılmasını oyladı. Oylama sırasında kurulan dil oldukça tanıdık. İstanbul Sözleşmesi’nin Letonya’nın geleneksel değerlerine aykırı olduğu, belgenin cinsiyet kavramına dair içeriklerinin günlük yaşama müdahale eden bir yabancı ideoloji oluşturduğu savunuldu. Söylemlerin ne kadar tanıdık olduğunu 2021’de İstanbul Sözleşmesi’nin feshi sırasında Sözleşme karşıtlarının ve iktidarın sözcülerinin kullandığı dile baktığımızda da rahatça görebiliyoruz.

Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararından bugüne hükümetin kadın düşmanı politikalarının şiddeti arttırıldı. Yasalar kâğıt üzerinde kaldı, failleri kollayan açıklamalar yapıldı, katiller, tacizci ve tecavüzcüler aklandı. Koruma kararları etkisiz kaldı. İçiş-

leri Bakanı’nın 2024 yılı 25 Kasım haftasında Meclis’te verilen bir soru önergesine verdiği cevap da koruma görevini yerine getirmeyen bakanın sorumluluğun kadınlara yüklediğinin açık bir göstergesi “Geçen sene 32 hanımefendi ikazımıza uymadı” diyor Bakan, “Kapıya adam gelince açmış, içeride vurmuş onu” diye devam ediyor. Katledilmesinin sorumluluğunu katledilen kadına yükleyerek, ülkeyi yönetenlerin kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırma görevini yerine getirmediğini ifşa ediyor.

İktidar, tüm organlarını, bakanlıklarını kadınları yok sayan ve kadın kazanımlarının gaspını meşrulaştıran bir sistemin inşası için görevlendirmiş gibi. Adalet Bakanlığı’na bağlı erkek yargı kadınlara karşı hemen tüm suçlarda suçu işleyenlerden yana kararlar alıyor. Kadına karşı suç işleyen failleri cezasızlık politikalarıyla ödüllendirmekten başka bir şey yapılmıyor.

5 yıldır Gülistan Doku’nun ne failine ne be-

denine ulaşılabildi. Rojin Kabaiş için adalet arayışı bir yıldır sürüyor. İntihar denilerek olay kapatılmak isteniyor. Ailesi ve kadınların ısrarlı takibi, yetkilileri ATK'nin raporlarını açıklamak zorunda bıraktı. Ancak spermle-
rin kimlere ait olduğu bir soru işareti olarak duruyor. Özellikle kadına ve çocuklara karşı şiddet uygulayan erkeğin; erkek yargı ve kol-
luk tarafından korumaya alındığı, çoğunlukla hiçbir cezai yaptırıma tabi tutulmadığı, şid-
deti uygulayan kişiler için gerekçeler bulduğu yargı sistemiyle şiddet ağı örülmeye devam ediyor.

Millî Eğitim Bakanlığı cinsiyetçiliği eğitim sürecinin merkezine yerleştiriyor; karma eğitime karşı olduğunu söyleyen bakan bu görüşünü peyderpey hayata geçiriyor. Sekiz kız ortaokulu açması da bu durumun açık bir göstergesi. Karma eğitim yok edilmeye çalışılıyor. Zorunlu eğitimde liseyi kapsayan 4 yıl yerine, 2+2 formülüyle çocukların örgün eği-
timden uzaklaştırılmaya, hükümetin cemaat-
lerden aldığı icazetle “erken yaşta evlilik” adı altında çocuk istismarını meşrulaştırmaya çalıştığı ortada. Yine bu dönüşümle, çocukla-
rın sermayenin ucuz işgücü haline getirilme-
sine zemin hazırlanmış oluyor.

Kürtaj hakkı 10 aya kadar yasal. Ancak Sağlık Bakanlığı kamu hastanelerinde kürtajı 10 aya

kadar dahi fiilen yasaklıyor. Vajinal doğumun “normal,” sezaryeninse “kabul edilmeyen” ol-
duğu algısı yerleştirilirken sezaryenle doğum yapmış veya yapacak olan kadınları ve doğu-
mu yaptıran hekimler hedefe konuyor.

Siyasi iktidar politikalarını Cuma hutbelerine taşıyarak yaygınlaştırıyor. Diyanet kadınla-
rın haklarını, yaşamlarını, kazanımlarını gasp etmeyi meşrulaştıran açıklamalar yapmaya devam ediyor. Kadınları hedef göstererek suç işliyor. Kadınların miras hakkını, boşanma hakkını tartışmaya açarak, fetvalarında ka-
dınların nasıl giyineceklerini, nasıl konuşa-
caklarını, neyi nasıl yapacaklarını anlatarak, kadına yönelik şiddeti teşvik ediyor.

Sevgili Kadınlar,

Kasım ayı, bütçe görüşmelerinin bakanlıklar nezdinde yürütüldüğü de bir ay. Bu nedenle emekçiler açısından yoğun. Yıllardır Top-
lumsal Cinsiyete Dayalı Bütçe talebimizi dile getiriyoruz. Ancak tüm bütçe kalemlerinde dikkate alınması gereken eşitsizlik tek bir ka-
leme, kadının güçlendirilmesine indirgeniyor. Bu yılın bütçesinde “Kadının Güçlendirilmesi” için ayrılan pay da sadece 7 milyar 997 mil-
yon lira. “Ailenin korunması” için ayrılan 21 milyar 804 milyon liranın üçte birine denk geliyor. Kadın istihdamının arttırılması, ev içi

şiddet karşısında sığınma evleri ve kreş ihtiyacı gündeme getirilmiyor ya da nüfusun yaşlanmakta olduğunu göz önünde bulunduran tekliflerde bu sorumluluk kadına yüklenmeye devam ediyor. Daha önceki yılların bütçelerinde olduğu gibi 2026 bütçesinde de kadınların payına daha fazla şiddet, daha fazla yoksulluk, daha fazla eşitsizlik düşüyor.

İşçi sağlığı ve güvenliğinin hiçe sayıldığı koşullarda İSİG Meclisinin verilerine göre 2025'in ilk on ayında 1737 işçi iş cinayetlerinde hayatını kaybetti. 8 Kasım günü Kocaeli'nin Dilovası ilçesinde bir kozmetik fabrikasında çıkan yangında 2'si çocuk 6 kadının iş cinayetinde yaşamını kaybetmesi sermaye ve iktidar nezdinde emekçilerin hayatlarının ne kadar ucuz olduğunu bir kez daha gösterdi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı açıklamasında "Bakanlığımız tarafından iki başmüfettiş ve bir müfettiş görevlendirilmiş olup süreç tüm yönleriyle titizlikle takip edilmektedir." diyerek sorumluluktan kaçıyor. Tüm bunlar yetmezmiş gibi "güvenceli esneklik" ve "yeni nesil çalışma" adı altında çalışma hayatını tamamen güvencesiz ve kuralı hale getirmeye çalışıyor.

Dünyada yaygın olarak norm haline dönüştürülmeye çalışılan kadınların hem evde hem de işte görevlerini aksatmadan yerine getirmesini hedefleyen yarı zamanlı yeni esnek çalışma modelleri Türkiye'de "Aile yılı" kapsamında düzenlemelerle gündemde. Yüksek enflasyon, hayat pahalılığı, artan yoksulluğu ört bas etmeye çalışan iktidar, bizlere yarı zamanlı çalışma müjdeliyor! Hep dikkat çektiğimiz gibi sadece anne için değil ebeveynler içinmiş gibi görünen bu düzenleme cinsiyetçi iş bölümünü de düşündüğümüzde kadın emekçiler için gelir kaybı, kariyer engeli gibi riskleri de yanında getiriyor. Mevcutta idari

kadrolarda kadın oranları oldukça düşükken, bu yarı zamanlı izin teklifinin üst kadrolarda görev yapan memurlarca kullanılamayacak olması kadınların görevde yükselmesinin önünde yeni bir bariyer oluşturuyor. Yarı zamanlı çalışma süresince maaşların ve ödemelerin yarısının alınacak olması da emeklilikte düşük aylık ve sosyal güvenlik kesintilerini müjdeleyerek kadınların yoksulluk riskini büyütüyor.

İş yerlerimizde cinsel şiddet ve taciz artarak devam ediyor. İşyerinde taciz ve cinsel şiddetin önlenmesi için ILO'nun 190 Sayılı Sözleşmesinin imzalaması için yürütülen kampanyalar Çalışma Bakanlığı başta olmak üzere iktidar ve meclisin gündemine gelmiyor. Evlerimiz, sokaklarımız gibi işyerlerimiz de güvenli değil. İşyerlerinde şiddet verileri tutulmadığı gibi önleyici yasal düzenlemeler de yeterli değil.

Sevgili Kadınlar,

Bugün kadınların demokrasi talepleri her zamankinden daha acil. Yıllardır devam eden çatışmaların son bulduğu, barışın konuşulmaya başlandığı koşullarda iktidarın demokratikleşmenin önüne geçen saldırgan politikalarına rağmen barışın toplumsallaşması mücadelesi kadınlar açısından da önemli bir gündem. Dünya deneyimlerinde barış süreçleri "toplumun yeniden kurulduğu anlar" olarak tanımlanır. Barışı yalnızca çatışmaların bitmesi, silahların susması olarak tanımlamak bu nedenle eksik kalır. Barış mücadelesi yalnızca savaş veya çatışma dönemiyle sınırlı olan ve silahların susmasını talep eden bir mücadele değil. Barış mücadelesi, toplumsal barışa hizmet eden demokratikleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği, eşit yurttaşlık, emekçilerin talepleri gibi farklı mücadelelerin bir

bütünüdür. Bu nedenle barış mücadelesi uzun süreli bir mücadeledir. Kalıcı bir barış demokratikleşmeye dönük adımların atıldığı, iktidarın anti demokratik uygulamalardan vazgeçtiği koşullarda mümkün olacaktır. Bu da durup ne olacağını bekleyerek değil demokratik, eşit ve özgür bir gelecek için mücadele ederek mümkün olur.

Sevgili Kadınlar,

Tüm bunlarla birlikte dünya genelinde ve Türkiye’de yadsınamaz bir biçimde artan ve kendini gösteren kadınların özgürlük isteği ve örgütlü ve yaratıcı direnişleri kadınlara yönelik saldırıları yavaşlatsa da hala güçlü bir karşı örgütlenmenin oluştuğunu söylemek mümkün görünmüyor. Kadın mücadelesinin parçalılığı iktidarların pervasızlığını da arttırıyor. “ARTIK YETER!” diyoruz. Dünyanın dört bir yanında erkek devlet şiddetine karşı sokağa çıkan kadınlarla birlikte; kadın kırımına, çocuk istismarına, kayyum atayarak seçme ve seçilme hakkımızın gasp edilmesine, KHK zulmüne, ekolojik yıkıma, rant politikalarına, hayvan katline, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini hesaba katmayan sermayenin ihtiyaçlarına göre belirlenen bütçeye, her yargı pake-tiyle karşımıza çıkarılan LGBTİ+ düşmanlığına en güçlü cevabımız kadınların enternasyonal mücadelesini örmek olacak.

“

**Barış için;
“ŞİDDETSİZ EŞİT ÖZGÜR BİR
YAŞAM İÇİN MÜCADELEDE
KARARLIYIZ!” şiarıyla**

”

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele ve Uluslararası Dayanışma Günü çerçevesinde işyerlerimizde ve alanlarda olmaya de-

vam edecek, kadınların örgütlü mücadelesini yükselteceğiz.

28 Aralık’ta kazanımlarımıza sahip çıkmak için Ankara’da Kadın Mitinginde buluşacağız!

Jin, Jîyan, Azadî

Kadın, Yaşam Özgürlük!

زن زندگی آزادی

Woman, Life, Freedom!

TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHİ

Sosyal, politik ve ekonomik haklar için kadın hakları savunucularının yürüttükleri mücadeleler sonucunda haklar kazanılmış ve daha da kazanılacaktır. Türkiye’de kadın hareketini Osmanlı’dan günümüze kadar değerlendirmek gerekirse:

1- Osmanlı Dönemi:

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra birinci dalga kadın hareketinden bahsedilebilir.

Tanzimat dönemi ve İttihat ve Terakki döneminde kadınlar eğitim hakkı, sosyal ve çalışma hakkı ile ilgili taleplerini yükselttiler.

2- Cumhuriyet Dönemi:

- » Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi. 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1935 yılında genel seçimlerde oy kullandılar.
- » Kız enstitüleri kuruldu.
- » Kadının iş yaşamına katılımı arttı. Ancak bu dönemde kadınların ev ve aile hayatındaki rolleri değişmedi.

3- 1960–1980 Arası Dönem

Sol hareketin güçlü olduğu bu dönemde kadın mücadelesi, sosyalist hareket içinde mücadelesini sürdürdü.

Sol camia arasında kadın sorununun sosyalist devrim ile çözüleceği düşünülüyordu. Ayrıca Türkiye Kadınlar Birliği gibi ilk kadın hakları dernekleri kuruldu.

4- 1980–1999: İkinci Dalga Feminizm

1980 darbesi, Türkiye’nin sol muhalefeti üzerinden buldozer gibi geçti. Buna rağmen kadın hareketi 1980’den sonra güçlü bir hareket olarak tarih sahnesine girdi. Bilinç yükseltme faaliyetleri yapıldı, Mor Çatı gibi kadın örgütleri kuruldu. Pazartesi ve Kaktüs gibi kadın dergileri çıkarıldı. Yani kadın hareketi bağımsız olarak mücadelesine başladı.

Bu dönem zarfında kadın hareketinin kazanımları ve önemli eylemlilikleri şunlardır:

» 1987 yılında, eşi tarafından şiddet gören bir kadının boşanma talebine, Çankırı Asliye Hukuk Mahkemesi'nde bir hâkim "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin." diyerek red kararı verdi. Bunun sonucunda 17 Mayıs 1987 yılında "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü" düzenlendi. "Özel olan politiktir" ve "Kol kırılır, yen içinde kalmaz" düşünce ve sloganları belirleyici oldu.

» 1989 yılında cinsel tacize karşı Mor İğne eylemi yapıldı. Kadınlar kampanya metninde "Evde, otobüste, iş yerinde sürekli cinsel tacize uğruyoruz." diye yazdılar.

» "Geceleri de sokakları da istiyoruz", "Utanma, haykır, iğneyi batır" sloganları ana sloganlardı.

» 1990 yılında Medeni Kanun'un 159. maddesi, kadınların kocalarının rızası ile çalışabilmesine karşı '159'a Hayır' eylemleri sonucunda iptal edildi.

» 23 Ocak 1990 yılında, TCK'nin 438. maddesi — fahişelere tecavüz edildiğinde suçluya yasal indirim yapılmasını sağlayan yasa — iptal ettirildi. Kadınlar Zürafa Sokak'ta "İffetli Kadın Vesikası" dağıttılar.

» 1990'lı yıllarda Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'yla birlikte tüm kadın hareketinin çabalarıyla kadın sığınma evleri kuruldu.

5- 2000–2025 Yılları Arası

» 2001 yılında Medeni Kanun'da "aile reisi erkektir" ibaresi kaldırıldı.

» 2002 yılında Medeni Kanun değişikliğiyle kadın evlilik içinde eşit mülkiyet hakkına sahip oldu. Ayrıca evlilik içi tecavüz suç sayıldı.

» 2004 yılında kadın hareketinin baskısıyla töre cinayetleri yasaya girdi, ağır cezalar getirildi.

» 2008 yılında İstanbul Sözleşmesi için mücadele başladı.

» 2011 yılında İstanbul'da Türkiye sözleşmeyi ilk imzalayan ülke oldu.

» 2021 yılında Cumhurbaşkanı kararnamesi ile Türkiye sözleşmeden çekildi.

» 2012 yılında Aileyi Koruma ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kanunu (6284) yürürlüğe girdi.

» 2012 yılında kürtajın yasaklanmasıyla ilgili yasaya karşı kadınlar kitlesel eylemler düzenlediler. Yasa geçmedi. "Benim bedenim, benim kararım" sloganı o zamanlar atıldı.

» 2016 ve 2020 yıllarında AKP hükümetinin, tecavüz mağdurlarının failerle evlendirilmesi halinde cezaların ertelenmesi veya azaltılması yönündeki yasa tasarıları, kadın hareketinin mücadelesiyle geri çekildi.

» 2010'lu yıllardan sonra "Me Too" ve "Sen de Anlat" gibi dijital alanlarda cinsel saldırı, taciz ve şiddet görünür hale geldi. Buna dijital hak savunuculuğuna "dördüncü dalga feminizm" diyenler de vardır.

“

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği, eşit işe eşit ücret talepleri, iş yaşamına ve siyasete kadın katılımının artırılması, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin kadının zorunlu bir sorumluluğu olmaması, eğitim ve sağlık hakkı, beden karar hakları, kadına yönelik politik, ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel saldırılara karşı kadın hareketi mücadelesini sürdürecektir.

Yaşasın kadın dayanışması!

”

KADINLAR, KADIN ÖĞRETMENLER

SAVAŞA NEDEN KARŞI ÇIKMALIDIRLAR?

Başlarken...

Bir öğretmen, özellikle kadın öğretmen çocuklara ilk elden savaşı ve nimetlerini, yararlarını ve savaştan doğacak umudu ve geleceği öğretebilir mi? Sorunun cevabı genellikle “hayır”dır, çünkü savaş ve şiddet, ölümü ve acıyı çağrıştırdığından olumsuz bir olgudur. Savaşı savunmak, yaşamak ve yaşatmak yerine ölüm ve yok etme felsefesi ve pratiğini harekete geçirir. Yani etik ve politik bir sorudur bu! Bu soruya yanıt üretmeye çalışırken, gerekçeler üretir kişi, “coğrafya kaderdir” dercesine, bu gerekçeler geçmişin izlerini barındırır büyük ölçüde. Irkçı ve militarist tarih dersi programlarında derecesi değişse de bu eğilimin ayak izleri gözlenir. Benzer biçimde, bir insan hakları savunucusu, kendi çocuğunun da içinde olduğu kaçırılmış insanların yerini belirlemek için insan kaçakçılarından biri yakalandığında kaçırılan insanların yerini bulmak amacıyla işkenceyi bir yöntem olarak benimseyip kullanabilir mi? Şiddeti benimser ve kullanırsa, işkencesiz yapabilirliklerinden hızla uzaklaşır ve bir insanlık suçu işlemiş olur.

Öğretmenler, bireyler her karşılaştığı olayda, bildikleriyle değil, olayla ilgili olarak öğrenebileceği şeyleri düşünmekle düşünmeye başlar. “Öğretmen bildiği şeyi değil, aradığı şeyi öğretir.”¹ Aradığımız şey, onurlu, özgür, eşit ve barış içinde bir yaşamdır. Yani, ilk önce yaşamak ve yaşatmak, şiddetsiz bir dünyada, savaşın olmadığı bir dünyada barış içinde yaşamak, arzu coğrafyamızın önemli bir güdüsüdür. Aradığımız şey ısrarla engellendiğinde, o zaman haklı savaşların olabilirliği üzerine düşünmeye başlarız. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin önsözünde “İnsanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olmasına”² dikkati çekmesi insanlığa “son çare olarak direnme hakkı”nın olduğunu da ilan etmiş olmaktadır.

Geçmişin yükü olanca ağırlığınca üzerimize çöktüğünde “bildiğimiz şeylerin gölgesinde” düşünmeye başlarız. Bu nedenle savaş, insanlığın büyük bedenini, yani kendi türünü yok eden, kendi yaşam alanlarını, doğayı,

1 Gilles Deleuze'den Aktaran: François Zourabichvili (2008) **Deleuze: Bir Olay Felsefesi**. Çeviren. Aziz Ufuk Kılıç İstanbul: Teoria Dizisi Bağlam

2 <https://www.hsk.gov.tr/ekleniler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

diğer canlıları yok eden trajedilerden biridir; ama bu trajedinin en ağır yükünü taşıyanlar, çoğu zaman savaş kararlarını vermemiş olanlardır: kadınlar, çocuklar, masum halklar. Kadınlar savaşa karşı çıkar çünkü savaş, onların bedenini, evini, geleceğini, çocuklarını yok eder. Bu karşı çıkış, ne romantik bir hayal ne de zayıflık belirtisidir; hayatta kalma mücadelesidir, insanlık onurunun savunulmasıdır.

Savaşların Kadınlara Yapıp Ettikleri!

Savaşlar insan türünün yarısı olan kadınların, tüm insanlığın ve doğanın varoluşunu alt üst eder. Bu altüst oluşun kimi yönlerini kısaca gözden geçirelim. Savaş, Kadınları Hedef Alır. Savaşta ilk kurbanlar kadın bedenleridir. Cinsel şiddet, savaşın en ucuz, en etkili silahıdır. UN Women'in 2025 raporuna göre, Gazze'de on binlerce kadın ve kız çocuğu sistematik tecavüze uğramıştır³ Sudan'da çatışmaların %80'i cinsel şiddet içermektedir. Tecavüz, sadece bireysel bir suç değil; toplumu yok etme aracıdır. Hamile kalan, AIDS kapan, damgalanan kadınlar, savaş bittikten çok sonra da acı çekmeye devam eder.

Savaş, Kadınları Yalnız Bırakır. Erkekler cephede öldüğünde, geride kalan %90 kadın olur. Dul, yetim, evsiz kalır. 2022 yılı verilerine göre Ukrayna'dan yaklaşık 7.3 milyon kişi sınır geçişi yaparken ülkeye 2.3 milyon geri dönüş sayısı kaydedildi, bunların önemli bir kısmı kadındı.⁴ Mülteci kamplarında yemek pişiren, çadır kuran, çocuk büyüten kadınlar. Ama sesleri duyulmaz. Çünkü barış görüşmelerinde kadınların oranı ancak %2 dolayındadır.

Savaş, Kadının Geleceğini Çalar. Hastaneler bombalanır, okullar kapanır, iş yerleri yıkılır. Gazze'de doğum yapan her 10 kadından 9'u tıbbi yardım alamıyor. Suriye'de 2,5 milyon kız çocuğu okula gidemiyor.⁵ Savaş, nesiller boyu süren bir yoksulluk döngüsü yaratır. Ve bu döngünün merkezinde kadın vardır.

Savaş, Erkek Egemen Bir Oyundur. Savaş kararlarını alanların hemen hemen tamamı erkeklerden oluşuyor. Askeri dil bile cinsiyetlidir: "Hedefi penetre etmek", "bombayı döllemek". Kadınlar ise "korunması gereken" olarak dışlanırlar, anca korunmazlar. Öldürülürler, tecavüze uğrarlar, unutulurlar.

³ <https://www.un.org/unispal/document/report-of-the-commission-of-inquiry-israel-gender-based-violence-13march2025/> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

⁴ <https://www.unhcr.org/tr/node/557>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

⁵ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140918_suriye_cocuklar, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

Kadınlar Barışın Mimarıdır. Tarih, kadınların barış için ne kadar güçlü olduğunu gösterir: 1915'te Lahey'de 1.000 kadın, savaşın ortasında barış kongresi düzenledi. Gerard Vanderhaar ifadesi çatışmalı süreçleri oldukça iyi anlatıyor: "İnsan ırkının tarihi, şiddetli anlaşmazlıklardan çok daha fazla geçinme çabalarıyla karakterize edilir; ancak tarih kitaplarına geçenler şiddetli anlaşmazlıklardır. Şiddet aslında istisnaidir. İnsan ırkı, saldırganlık değil, iş birliği sayesinde hayatta kalmıştır."⁶ Liberya'da Leymah Gbowee'nin öncülüğünde, 15 yıldır süren bir iç savaşın muazzam bir yıkım, vahşet ve sefalet getirdiği Liberya'da gelecekte tüm umutlar kesilmişken Müslüman ve Hristiyan kadınların birleşip, inanılmaz başarıp, iç savaşı bitirmelerinin mümkün olmuştur.⁷ Arjantin'de Madres de Plaza de Mayo, sessiz yürüyüşleriyle diktayı devirdi. Her şey 30 Nisan 1977'de on dört kadının, General Jorge Rafael Videla başkanlığındaki askeri diktatörlük görevlilerince kaçırılan ve bir daha kendilerinden haber alınamayan, nerede tutuldukları bilinmeden işkence edilen ve öldürülen çocuklarının kendilerine verilmesi talebiyle Mayo Meydanı'na çıkışlarıyla başlamıştı.⁸ Türkiye'de Cumartesi Anneleri 27 Mayıs 1995'ten bu yana her cumartesi günü Galatasaray Meydanı'nda oturma eylemleri düzenleyerek gözaltında kaybolan yakınlarını ve faili meçhul siyasi cinayetlere kurban giden yakınlarının faillerini arayanlardan oluşan kadın topluluğudur.⁹ Kadınlar savaş karıştırdır çünkü bakım etiği taşırlar. Çocuklarını, komşularını, toplumu koruma içgüdüleriyle hareket ederler. Barış, onların doğal alanıdır.

İnsanlık İçin Şiddet/ Savaş İstisna İken Hayatta Kalmayı Sağlayan Barıştır

Kuramsal çalışmalar kadınların barıştan yana yönelimini doğruluyor. Feminizmin 19.yy. ve 20.yy. başlarındaki savunucuların temel argümanlarından birisi savaş-maskülenlik ilişkisi olmuştur. Feminist yaklaşım kadınların savaş ve şiddet hallerinden erkeklerden açık bir şekilde daha az hoşlandıklarını belirtmekte ve bu sebeple barışın oluşturulmasında kadınların ayrıca bir sorumluluklarının olduğunu savunmaktadır. Nitekim Virginia Woolf da şiddetin ve çatışmanın sonucunda dökülen kanın faturasını erkeklerin 'alışkanlığı' olarak gördüğü rekabetçi karakteristik özellikleriyle politik arzuların savaşa bağlanması ile ilişkilendirmektedir.¹⁰

**BM 1325 sayılı kararı,
Birleşmiş Milletler Güvenlik
Konseyi tarafından 31 Ekim
2000 tarihinde kabul edilen
Kadın, Barış ve Güvenlik
konusunda dönüm noktasını
teşkil eden bir karardır.**

Kadınların barış ve güvenliğin korunması ve geliştirilmesine yönelik tüm çabalara eşit katılımını ve tam katılımı gerektirmektedir. BM 1325 kararın kabulüne giden tarihsel süreç çatışmalardan etkilenen ülkelerdeki kadın örgütlerinin hakları ve barış süreçlerine katı-

6 https://everydaypeacebuilding-com.translate.goog/historic-peace-organizations/? x_tr_sl=en& x_tr_tl=tr& x_tr_hl=tr& x_tr_pto=tc, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

7 <https://vicdaniret.org/liberyali-kadınlar-birlesip-15-yildir-suren-ic-savasi-bitirerek-ulkeye-baris-getiriyor/> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

8 <https://bianet.org/haber/plaza-de-mayo-anneleri-mucadelelerinin-46-yilini-geride-birakti-278055>

9 <https://cumartesianneleri.org.tr/2023/08/02/tarihce/> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

10 Büşra Sel, "Barış Süreçlerine Kadınların Katılımı: BM 1325 sayılı Kararı" <https://acikerisim.selcuk.edu.tr/server/api/core/bitstreams/ae42c4c-b-1269-427f-8525-965ae3786ead/content> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

lımlarını savunmaya başladığı 1990'lı yıllara dek uzanabilmektedir. BMGK 1325, uluslararası toplumun ve BM üyesi devletlerin, kadınların barışın tesisindeki yeri ve savaşların hayatlarına yansıyan kalıcı etkilerinin de kapsandığı politika boşluğunu ele alma taahhüdünün ve vizyonunun bir sonucu olarak kabul edilmiştir.¹¹

Kararın kabulünden önceki süreci kapsayan dönemde kadın haklarının savunulması ve iyileştirilmesi amaçlı birkaç küresel konferanslar ve politik çerçeve sunulmuştur. 1975 yılından itibaren BM toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi adına girişimleri söz konusudur. 18 Aralık 1979 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kabul edildi. Türkiye sözleşmeyi 1985'te imzaladı. Sözleşme, yirminci ülke tarafından onaylandıktan sonra 3 Eylül 1981 tarihinde uluslararası bir antlaşma olarak yürürlüğe girdi.¹²

BMGK 1325 sayılı karara giden yolda CEDAW bir köprü oluşturmuştur. CEDAW, BMGK 1325 sayılı kararda ana hatları çizilen geniş taahhütler konusunda gerçekleştirilecek eylemler için somut stratejik rehberlik sağlayan ilk küresel sözleşme özelliğini taşımaktadır. Bu belge sayesinde kadın haklarının ayrıca ele alınmasının gerekliliği kabul görmüştür. Teori ve pratikte cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, kadınlara negatif ayrımcılığın ve cinsiyet temelli şiddetin son bulmasını ifade etmektedir. CEDAW, politik sosyal ekonomik ve toplumsal yaşam bazında kadınlar için eşit hakları yerleştirmeyi öngörmektedir. Belgenin hükümleri hükümetlerin kadınların

hukuk ve pratik yaşamda cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına tedbirler almalarının ve söz konusu eşitsizlik sancısının altında yatan sosyal ve politik toplumsal cinsiyet eşitsizliğini temsil eden asimetrik güç ilişkilerinin aşılması gerekliliğini vurgulamaktadır.¹³

1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, barışın tesis edilmesindeki kadının yerini teşvik eden Pekin Deklarasyonu çıktısı vermiştir. Söz konusu girişimin dönüm noktası sayılmasının esas sebebi bu konferanstan sonra Kadın ve Uluslararası Barış ve Güvenlik Koalisyonu'nun kurulması ve devamında çalışmanın da temel konusunu oluşturan 1325 sayılı kararın alınmasındaki yolu açmıştır.¹⁴

BMGK 1325 (2000) sayılı karar, toplamda 18 maddeden oluşmakta ve 4 bölümde incelenmektedir: Katılım, Önleme, Barış ve Yeniden İnşa. Katılım, kadınların çatışmayı önleme, barışı koruma, çatışma çözümü ve barış inşasına yaptıkları katkıların yeterince değerlendirilmediğini ve yeterince kullanılmadığını kabul etmiştir. Ayrıca kadınların barış ve güvenlikte aktif aktörler olarak eşit ve tam katılımının önemini vurgulamıştır. Koruma, çatışma ortamlarında ve çatışma sonlandıktan sonra kadınların özel ihtiyaçlarının olması ve kadın ve kız çocuklarının haklarının korunmaya alınması adına üye devletlerin gerekli tüm hizmetleri sağlaması ifade edilmektedir. Önleme ise kadınlara yönelen cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan şiddetin önlenmesini içermektedir.

Koruma kadar önemli olan bu başlık kadınların dünya çağında maruz kaldıkları şiddet türlerini deneyimlemelerinin önüne geçecek

11 Aynı.

12 <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

13 Büşra Sel, "Barış Süreçlerine Kadınların Katılımı: BM 1325 sayılı Kararı" <https://acikerisim.selcuk.edu.tr/server/api/core/bitstreams/ae42c4c-b-1269-427f-8525-965ae3786ead/content>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2025.

14 Aynı.

tedbirleri kapsamaktadır. Buna ek olarak çatışma yönetimlerinde ve barış süreçlerinde kadınların arabulucu gibi mekanizmalarda aldıkları rolleri ve konumlarının artırılmasını vurgulamaktadır. Nitekim kadınların bu mekanizmalarda aldıkları ve alması gerektikleri roller kararın en gelişimi destekleyici noktalarından oluşmaktadır. Barış ve Yeniden İnşa, güç kullanımının sonlanmasıyla (silahların susmasıyla) yeniden bir yapının inşası hedeflenmektedir. Kadınların eşit ve tam katılımıyla cinsiyet eşitliğinin korunduğu ve ihtiyaçların giderildiği pozitif bir barış yapısı inşa etmeyi amaçlamaktadır.¹⁵

Savaş Kültürünü Değil, Barış Kültürünü Öğretmek.

Okulda, evde, işyerinde, sokakta ve her yerde,

barış kültürünü geliştirmek; kişi düzeyinde bilişsel, duyuşsal, devinsel (davranışsal); ayrıca toplum düzeyinde ise sosyo-kültürel ve yapısal/ekonomi-politik yönler üzerine düşünmeyi ve tüm birlikte yaşam pratiklerinde yaşama geçirmeyi gerektirir.

Kişi düzeyinde bilişsel boyut, barış kavramı, çatışma, şiddet, adalet, insan hakları, savaşların nedenleri ve sonuçları, uluslararası ilişkilerde barış süreçleri, barışçıl liderler, barış hareketleri ve örnek olaylar ve benzeri konularda bilgi edinimini ve barış kültürünün düşünsel temellerini anlama ve anlatmaya yöneliktir. Duyuşsal Boyut (Değer ve Tutum Boyutu) bireyin barışı duyumsamasını, barışı içselleştirecek değerleri ve duygusal farkındalığı geliştirmeyi amaçlar: Empati, hoşgörü,

saygı, sevgi, dayanışma, adalet ve eşitlik duygusu, ön yargısız düşünme, farklılıklara saygı, şiddet karşıtı tutumlar geliştirmek istenir. Bilim ve sanatın tüm dalları barışı duyumsamayı geliştirmeye katkı sağlar. Bu boyut içinde bireyin barışçıl bir kişilik geliştirmesi ve olumlu duygusal tepkiler göstermesi beklenir. Davranışsal Boyut (Beceri Boyutu) öğrencilere/bireylere çatışma çözme, iletişim ve iş birliği becerileri kazandırır: Etkili dinleme ve iletişim, arabuluculuk ve uzlaşma teknikleri, grup çalışması ve ortak karar verme, problem çözme ve eleştirel düşünme yoluyla kişinin barışçıl davranışları günlük yaşamda uygulayabilmesidir.

Toplum düzeyinde barış eğitiminin sosyo-kültürel boyutu oldukça önemlidir. Çünkü barış eğitimi sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir süreçtir: Kültürlerarası anlayış ve diyalog, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal adalet, ekolojik barış, yerel ve küresel vatandaşlık bilinci arayışıyla barış kültürünü toplum düzeyine taşımak ve sürdürülebilir kılmak istenir.

Yapısal/Ekonomi-Politik Boyut, barış eğitiminin makro boyutlarını anlamayı ve bu boyutta önlemlerin ortaya konulmasını sağlar. Bu boyut, barışı sadece kişisel tutumla değil, adalet, insan hakları ve demokrasiyle ilişkilendirir: Yoksulluk, eşitsizlik, ayrımcılık gibi yapısal şiddet biçimlerini tanımak, barışı koruyan kurumları ve politikaları desteklemek, katılımcı demokrasi ve insan hakları temelli bir toplum bilinci kazandırmak; barışın toplumsal ve kurumsal düzeyde yerleşmesini sağlamaya hizmet eder.

Bugün savaşa, militarizme, cinsiyetçiliğe karşı olan kesimlerin bir araya gelme zamanı. Bunu yapabilecek etkili kamu hizmetlerinden birisi kuşkusuz eğitimidir; okullardır ve üniversitelerdir. Çünkü derslik ve okullarda zaten toplanılmıştır. Eğitim yoluyla milyon-

larca çocuğa ve gence barış duyarlılığı kazandırılabilir. Bir öğretmen, yaşamı boyunca binlerce öğrenciye barış eğitimi verebilir; okulda ve üniversite yerleşkelerinde barış kültürünü geliştirebilir. Öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin, kadınların, emekçi kadınların bir günlerini kazasız belasız atlatmaları, kendileri ve hakları hakkında düşünmeleri ve hayatta kalmaları ancak barış ortamında mümkün hale gelebilir...

“

**O HALDE GELİN HEP
BİRLİKTE EMEK, DEMOKRASİ
VE BARIŞ MÜCADELESİNİ
YÜKSELTELİM!**

”

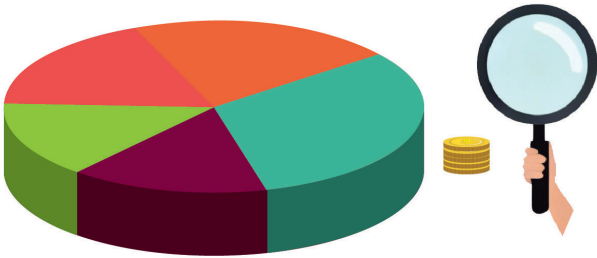
51 KURUŞLUK DEĞER:

2026 BÜTÇESİNDE

KADININ YERİ,

İKTİDARIN TERCİHİ VE

MÜCADELEMİZ

Aynadaki Yüz Kimin?

Bir devletin bütçesi sadece gelir-gider tablosu değildir.

Bir ülkenin kimi görünür, kimi görünmez kıldığını; kimin sırtından tasarruf edip kime kaynak aktardığını açıkça gösteren siyasi bir aynadır.

Bütçeler o ülkede demokrasiyi, özgürlükleri, sosyal refahı, adalet ve eşitliği gösterir.

Kadını, çocuğu, yaşlıyı, doğayı gören bütçelerde, şiddetsiz, eşit ve daha mutlu bir toplum vardır.

Bu nedenle bütçeler toplumun aynasıdır...

2025-2026 merkezi yönetim bütçeleri bu aynayı bir kez daha TBMM'de karşımıza koydu. Ve gerçek bütün çıplaklığıyla önümüzde duruyor:

İktidar için kadın yok. Kadın emeği yok. Kadın hakları yok. Kadına yönelik şiddet diye bir sorun yok.

Her şey "aile" başlığına yığılmış; kadın ise o torbanın içinde buharlaştırılmış durumda.

Bu, bir hata değil: Bilinçli, muhafazakâr bir ideolojik tercihtir.

Kadın Değil "Aile": Bütçenin İdeolojik Kodları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2025 bütçesi 407 milyar TL.

Bunun sadece 5,9 milyar TL'si kadının güçlendirilmesine ayrılmış durumda. Aile için ayrılan pay ise 16,6 milyar TL. Yani kadına ayrılan pay, aile başlığının üçte biri bile değil. Bu, toplam bütçenin yalnızca binde üçü (%0,3).

2026'da rakamlar büyüyor ama zihniyet yerinde sayıyor:

Kadının güçlendirilmesi 7,99 milyar TL. Aileye 21,8 milyar TL.

Ve en çarpıcı veri:

2026'da bir kadına düşen yıllık bütçe payı yalnızca 186 TL. Günlük karşılığı: 51 kuruş.

Bu, ekonomik bir eksiklik değil; kadını yok saymanın resmi maliyetidir.

Kadın Şiddetini Yok Sayan Bütçe

Bakanlığın TBMM sunumunda “aile” kelimesi yüzlerce kez geçerken, bu ülkede her gün öldürülen kadınların adı bir kez bile geçmemiştir.

“Kadın cinayetleri” yok, “şiddetle mücadele” yok, “toplumsal cinsiyet eşitliği” yok.

Kadına yönelik şiddeti “aile içi mesele”ye indirgeyen bir anlayışın kadın cinayetlerini durdurması mümkün mü?

Sorunla değil, kelimeyle bile yüzleşmekten kaçınan bir iktidarla karşı karşıyayız.

Dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe bir norm haline gelmiştir:

- İsveç bütçesinin %4’ünü doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğine ayırıyor.
- Kanada’da her bakanlık “*gender impact report*” (cinsiyet etki raporu) yazmak zorunda.
- Güney Kore bütçesinin %6’sını toplumsal cinsiyet etki analizine göre yeniden dağıtıyor.

Türkiye’de ise kadın, hâlâ aile başlığının gölgesinde görünmez kılınmaya çalışılıyor. Bu teknik değil, açık bir ideolojik tercihtir.

Bu bütçe tartışması yalnızca kadın meselesi değil; aynı zamanda sınıfın, emeğin ve özgürlüğün meselesidir. Eşitsizliği büyüten bu düzen, kadını da yoksulu da işçiye de aynı kapının dışında bırakıyor. Çünkü sömürü düzeni, kadının görünmez emeğine, güvencesiz çalışması-na ve eve mahkûm edilen hayatına dayanıyor.

Kadınların payına düşen 51 kuruş sadece cinsiyet eşitsizliğinin değil, erkek egemen kapitalist düzenin ürettiği sömürünün sonucudur.

Ve bu 51 kuruş:

Sigortasız çalıştırılıp kapıya zincir vurulduğu için dumana teslim olan işçi kız kardeşlerimizin, merdiven altı atölyelerde cansız bedenleri çıkarılan genç kadınların, kamu kurumlarına erkek şiddetine kurban giden emekçi kadınların, adı bile tutanaklara “kayıp” diye geçen Gülistan Doku’nun, Rojin’nin, TBMM çatısı altında görev yaparken bir erkek tarafından öldürülen Saliha’nın çığlığıdır.

Hiçbir özgürlük, eşitliğin ve adaletin olmadığı bir düzende gerçek değildir. Kadın bütçesini kırsan anlayış, emekçinin alın terini de gasp eden anlayıştır.

Tarih defalarca gösterdi ki kadınlar olmadan hiçbir toplum özgürleşmez. Barışı, özgürlüğü, kardeşliği yaratacak olan yine kadınlardır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe:

Lütuf Değil, Hak

Eşitlikçi bütçe bir lütuf değil, demokrasinin ölçüsüdür. İktidar ise kadının eşitlik talebini aile içine sıkıştırarak bastırmaya çalışmakta; kadını güçlendirmeyi değil, bağımlı hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu yüzden bu bütçe, kadını görünmez; aileyi kutsal; eşitliği ise tehlikeli gören bir zihniyetin ürünüdür.

Kadının Adı Yoksa, Mücadelesi Var!

Bir ülkenin vicdanı bütçesinde görünür. Ve Türkiye’nin 2026 bütçesi, kadınların yok sayıldığı bir zihniyetin aynasıdır. Kadına biçilen 51 kuruşluk pay, bu adaletsizliğin çırılçıplak ifadesidir. Ama kadınlar bu ülkenin yarısı değil; kadedridir, geleceğidir, dönüştürücü gücüdür.

Ve biz bu gücü yok sayan hiçbir düzenin ebedi olmadığını biliriz.

Biz kadınlar;

Bütçeye sığmayan adımızı,

tutulan tutanaklara yazılmayan hikâyelerimizi,

51 kuruşluk değer biçilen hayatlarımızı

bir avuç karanlığın insafına bırakmayacağız.

Ve biz,

Bu ülkenin kaderine mühür vuracak olanlarız.

Eşitliğin sesini büyütenleriz.

Barışın kapısını aralayanlarız.

İstiyoruz ki; bu ülkenin bütçesine de, geleceğine de

kadınların eşitlik mührü vurulsun.

Ve biliyoruz:

O gün gelecek.

Biz değiştireceğiz.

Birlikte değiştireceğiz.

“GÖRÜNMEYEN ŞİDDET”

KADINA YÖNELİK DİJİTAL ŞİDDET NEDİR?

Dünyada ve yaşadığımız coğrafyada bireysel ve örgütlü şiddet giderek yaygınlaşıyor. Bu durum en çok çocukları, kadınları, LGBTİ+ bireyleri, doğayı ve hayvanları mağdur ediyor. Başta ABD olmak üzere pek çok ülkede otoriter, faşist, cinsiyetçi ve yabancı düşmanı liderlerin iktidarda olması, kadına yönelik eşitsizliğin ve adaletsizliğin artmasına neden oluyor.

Kadına yönelik şiddetin sadece sokakta, evde ya da iş yerinde yaşanmadığını görüyoruz. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte şiddet türleri de yeni ve görünmez bir hâl almıştır. Şiddet yalnızca fiziksel değildir; dijital şiddet ve siber zorbalık, kadınların karşı karşıya kaldığı yeni şiddet biçimleridir.

Dijital şiddet, diğer şiddet türlerinin tüm özelliklerini taşır. Toplumsal cinsiyete dayanan dijital şiddet her geçen gün artmaktadır ve bu kavram henüz tam olarak tanımlanabilmiş değildir. “Siber şiddet”, “sanal şiddet” ve “çevrimiçi şiddet” kavramları da dijital şiddeti ifade eden diğer kavramlardır.

Peki dijital şiddeti nasıl tanımlarız? **Şiddet**, bir kişiyi kontrol etmek veya cezalandırmak

için kullanılan tüm yöntemlerdir. **Dijital şiddet** ise sosyal medya, iletişim araçları veya çevrimiçi platformlar aracılığıyla psikolojik, cinsel, hatta ekonomik zarar vermeyi amaçlayan saldırıların bütünüdür. Erkek egemen toplumlarda kadına yönelik şiddetin temelinde cinsiyetçi düşünceler ve kalıplaşmış toplumsal roller yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler’in “Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Siber Şiddet – Dünya Genel Acil Eylem Çağrısı” raporuna göre, kadınların erkeklere kıyasla çevrimiçi şiddete maruz kalma olasılığı **27 kat daha fazladır**. Özel ve kamusal alanlar gibi internet ortamı da toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ortaya çıktığı bir yer hâline gelmiştir.

İnternette yapılan dijital takip, dijital taciz, iftira, kimliğe bürünme, ifşa, dışlama, linç, siber tehdit, kızdırma, cinsel içerikli mesajlaşma, trolleme gibi saldırgan davranışlar **siber zorbalık** kapsamına girer. 2013 yılında yapılan bir çalışmaya göre, kadınların %95’i siber şiddete maruz kalmış ve faillerin büyük çoğunluğu eş veya eski partnerler olmuştur.

TÜRKİYE'DE

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Her **2** kadından **1'i** şiddete maruz kalıyor

Son on yılda

5813

kadın cinayeti işlendi

Kadına yönelik şiddet

%1400

oranında arttı.

En Yaygın Şiddet Türleri

Fiziksel
Şiddet

Cinsel
Şiddet

Psikolojik
Şiddet

Sozlu
Şiddet

Şiddet gören her **2** kadından **1'i**, kendi çocuğuna şiddet uyguluyor.

En Çok İşlenen Kadına Yönelik Şiddet Suçları

Cinsel Taciz ve Saldırı Çocuk Düşürmek **Fuhuşa**
Zorla Alıkoymak Eziyet **Tehdit Etmek** **Zorlamak**

Toplumsal Bilgi İletişim Derneği'nin, KONDA Araştırma Şirketi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye iş birliğiyle gerçekleştirdiği **“Türkiye’de Dijital Şiddet Araştırması”** sonuçlarına göre, her beş kişiden biri dijital şiddete uğruyor. Dijital şiddet, diğer şiddet türleri kadar yıkıcıdır. Şiddete maruz kalan kadınlar kaygı bozukluğu yaşayabilir, işini bırakmak zorunda kalabilir, evden çıkmaya korkabilir. Şiddete uğrayan kadınların psikolojik destek alması gerekir. Toplumsal destek ve dayanışma kadını güçlendirir. Siber zorbalık dijital iz bırakır; bu da şiddetin durdurulmasına, failin tespit edilmesine ve ifşa edilmesine yardımcı olur.

Dijital Ortamda Güvende Olmak

Öncelikle bu şiddet türünün içeriğini bilmemiz ve dijital sınırlarımızı doğru belirlememiz gerekir.

Dijital şiddet örnekleri:

1. Konum bilgisini paylaşmaya zorlamak, yaşamı denetlemek veya baskı kurmak.
2. İzinsiz ses ve görüntü kaydı almak ya da bunları yaymak.
3. Başkası adına sahte hesap açarak başkalarını rahatsız etmek.
4. Şifreleri zorla almak veya şifre paylaşımını dayatmak.
5. Rıza ile başlayan yazı veya görüntüleri kaydedip daha sonra şantaj aracı olarak kullanmak.

Bunların tamamı dijital şiddet eylemidir. Israrlı takip, cinsel içerikli mesajlar, gizlice görüntü kaydı almak, intikam pornografisi ve kurbanı suçlama gibi davranışlar da dijital şiddetin türleridir.

Gözetim teknolojileri, mahrem görüntüler ve yapay zekâ ile oluşturulan **deepfake** içerikler şiddetin yeni yüzünü oluşturuyor.

Kadınların bilgisi ve rızası olmadan gizli kameralarla kaydedilmesi, ardından bu görüntülerin şantaj veya kontrol aracı olarak kullanılması giderek yaygınlaşıyor. Bu görüntülerin paylaşılması **suçtur**. Rıza dışında çekilen her kayıt, mağdurun mahremiyetine ve özerkliğine saldırıdır.

Dijital şiddetin diğer şiddet türlerinden daha az zarar verdiği düşünülmemelidir. Yasa koyucular, sivil toplum kuruluşları ve internet sağlayıcılar bu konuda farkındalığı artırmalıdır. Kadınların mahremiyet, dijital güvenlik ve kişisel veriler konusunda farkındalıkları geliştirilmelidir.

Şiddete maruz kaldığımızda kendimizi suçlu hissetmemeli ve bunu normalleştirmemeliyiz. Şiddete uğradıysak utanmadan anlatmalı ve yardım istemeliyiz. Sosyal medya aracılığıyla kadına yönelik şiddet, gerçek hayattaki şiddetin devamı ve yansımasıdır. Araştırmalara göre en çok 15-17 yaş arası, ardından 18-34 yaş arası kadınlar dijital şiddete maruz kalmaktadır. Cezasızlık kültürü nedeniyle birçok kadın bu tür şiddeti kabullenmekte ve şikâyetçi olmamaktadır.

Böyle bir durumla karşılaşıldığında, öncelikle ekran görüntüsü alarak delil oluşturmali; ardından şikâyetle bulunulmalı ve engelleme yapılmalıdır. Sosyal medya platformlarının sorumluluklarını hatırlatmalı ve kullanıcı güvenliğini korumaları için baskı oluşturmaliyiz. Dijital şiddet genellikle tanıdık kişiler (eş,

eski eş, sevgili, arkadaş) tarafından uygulanmaktadır.

Cinsiyetçi dijital şiddetle mücadelede farkındalık yaratmak için medya okuryazarlığı, sosyal medya ve dijital güvenlik konularında eğitimler verilmelidir. Hızla değişen bu dijital ortamda yasal haklarımız konusunda bilinçlenmeye ihtiyacımız vardır.

Dijital şiddete maruz kaldığımızda “Ne yapmalıyız, nereye başvurmalıyız?”

- Dijital platformlara başvurarak şiddet içeren tüm içeriklerin kaldırılmasını ve engellenmesini talep edebiliriz.
- Gerekirse mahkemeye başvurabiliriz.

Sosyal medya üzerinden gerçekleşen şiddet, kolluk kuvvetleri tarafından da ciddiyle ele alınmalıdır. Ülkemizde koruyucu yasalar yeterince uygulanmadığı için kadına yönelik şiddet artmaktadır. Dijital şiddetin önlenmesi için devlet, sivil toplum kuruluşları ve yurttaşlar birlikte hareket etmelidir. Kadınları korumaya yönelik mevcut yasalar etkin biçimde uygulanmalıdır.

Kişisel Olarak Güvende Kalmak İçin:

- Çevrimiçi ortamda gizlilik ve güvenliğe önem verin.
- Etik kurallar çerçevesinde sosyal medyayı kullanın.
- Kişisel bilgilerinizi ve şifrelerinizi kimseyle paylaşmayın.
- Sosyal medya profilinizi herkese açık hâle getirmeyin.
- Kimden geldiğini bilmediğiniz mesajlara karşı dikkatli olun.

Kız çocuklarına ve kadınlara yönelik dijital şiddet, çevrimdışı şiddetin dijital ortama taşınmış hâlidir. Aynı eşitsizliklerden beslenen bu şiddet biçimi toplumsal kalıp yargıları yeniden üretmektedir. Gün geçtikçe artmakta-

dır. Ne yaparsak yapalım, şiddetin hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Şiddet, bilinçli biçimde uygulanan politik bir eylemdir. Ve bu mesele sadece kadınların meselesi değildir.

Her türlü şiddete **amasız, fakatsız** karşıyız. Hepimiz şiddet korkusu duymadan, insan onuruna yakışır biçimde yaşama hakkına sahibiz.

KIRIK OMURGALAR, DİRENEN KADINLAR

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü için...

Frida'nın Kırık Sütun tablosuna bakarken, insan yalnız bir kadına değil, bütün bir dünyanın bedenine bakıyor gibidir. Omurgası çatlamış, çivilerle delinmiş ama hâlâ taşıyor. Hem kendini hem de çağın ağırlığını.

Sanat bazen dönemin tutanağıdır; bazen bir kadının bedeni, sistemin haritası. Bu tablo, acının estetikle değil, adaletle ilişkisini hatırlatır bana. Frida yalnızca “acı çeken kadın” değildir; dünyayı sırtında taşımaya zorlanan bütün kadınların kolektif gölgesidir.

Bizim omurgamız da kırık biraz... Bakımın, geçimin, sessizliğin, korkunun ağırlığından. Ama kırık olmanın utancını değil, direncini taşıyoruz. Çünkü biliyoruz: En sağlam görünen dünya bile, kadınların omuzunda çatlıyor.

“

Frida’nın bedeni, patriyarkanın ve kapitalizmin çivileriyle delinmiş bir savaş alanıdır. Ama o beden, ayakta kalmanın estetiğini değil; direnmenin politikasını kuruyor. Kırık sütun, bir dönemin özeti gibi: Kadınlar dünyanın yükünü taşıırken, o dünya çatırdar. Bu düzen, kadın emeğini görünmez kılarak, kadın bedenini “dayanıklı” varsayarak ayakta kalır. Kırılganlığı utanç, direnci doğal sayar. Evde, sokakta, işyerinde, savaşta... Kadın taşır. Devlet bakar. Toplum susar.

”

Frida’nın bedenine baktığımda savaşın farklı biçimlerini görürüm: Maaş bordrosunda, mobbingde, bakım yükünde. Savaşın mantığıyla ev içi şiddetin mantığı aynıdır: Denetim, sahiplenme, cezalandırma. Erkeklik devlet gibi davranmayı öğrenir; devlet, erkeklik gibi hükmeder. O yüzden savaş zamanı “namus”, “aile”, “kadınlar” korunur — ama kadınlar ölür.

Bugün dünyanın her yerinde kadınlar hâlâ aynı çivilerle deliniyor: Filistin’de, Rojava’da, Kongo’da, Ankara’da, Tahran’da... Tecavüz silah, yoksulluk kuşatma, göç sürgün biçimine dönüştürülüyor. Erkek devletler bu şiddeti “düzen” diye meşrulaştırıyor. Ama biz biliyoruz: savaş bazen sessizlik gibi davranır — bombadan sessiz ama aynı kadar yıkıcı.

Yine de bu bedenin içinde umut var. Dayanışma, inat, yaşam ısrarı. Kadınlar savaşın karşısında hep başka bir dil kuruyor: Yaşamı savunmanın, birbirini taşımanın, yıkılanı onarmanın dilini. Bütün bu kırıkların içinde hâlâ birbirimizi bulabiliyorsak, işte orası politikanın başladığı yer oluyor. Onarılmayı beklemeyen, onarımı örgütleyen kadınlarız biz. Her dayanışma cümlesi bir harç, her kolektif söz bir tuğla. Kırık bir dünyanın ortasında kendi omurgamızı yeniden kuruyoruz. Sendikal alanda da bu omurga yeniden yükseliyor. Biz emekçiler yalnızca kendi haklarımızı değil; kamunun adaletini, toplumun vicdanını da taşıyoruz.

25 Kasım, yalnız bir anma değil, bir uyarıdır: Hiçbir savaş, hiçbir iktidar, hiçbir piyasa bu kadar yükü sırtımıza yıkamaz. Yıkıma çalıştıkça biz birbirimize yaslanırsak — ta ki o sütun yeniden bizim ellerimizle dikilene kadar.

Frida’nın gözleri hâlâ bize bakıyor: “Ben kırıldım ama yine de taşıyorum,” der gibi. Biz ise ondan biraz daha fazlasını söylüyoruz artık: Kırıldık, evet. Ama birlikteyiz. Ve birlikteyken hiçbir omurga yıkılmaz.

Çünkü bu dünya, kadınların, lubunyelerin ve dahası, görünmeyeni görünür kılan, yaşamı sırtlayan herkesin omzunda ayakta.

İFŞA: SESSİZLİĞİ BOZMANIN POLİTİK GÜCÜ

Tarihe bakıldığında kadına yönelik şiddet, özünde kadının bedenini, sözünü ve varlığını yok sayan erkek egemen düzenin kendini sürdürme aracıdır. Çoğu zaman sadece fiziksel saldırıdan ibaret olmayan şiddet olgusu, susturma, görünmez kılma, itibarsızlaştırma, mağduru suçlanma ve ötekileştirilme gibi sayısız biçimde kendini dışa vurur. Bu açıdan kadının varlığına bile tahammülü olmayan bir düzen içinde ifşa, anlatımıyla sessizliği yarıp geçen bir haykırış, bir meydan okuma ve bir politik eylem olarak korkuya rağmen el ele vermeyi mümkün kılan politik bir harekettir.

Bugün dünya kadın hareketi, bu haykırışın kolektif gücünü sosyal medyada ortaya koydu. #MeToo hareketi, Hollywood'dan dünyanın en ücra köşesine kadar kadınların ortak deneyimini görünür kıldı; #LasTesis performansları sokaklarda bir şarkı, bir ritim ve bir beden dili aracılığıyla patriyarkanın imkân sağladığı sinizmi teşhir etti. Türkiye'de bu dalgadan beslenerek kadın dayanışmasını #Bende ya da #BirKişiDa-haEksilmeyeceğiz gibi hashtag'ler aracılığıyla görünür hale geldi. Özel alana sıkıştırılamayacak kadar hayatımızın her alanına nüfuz eden erkek şiddetine karşı sokak-

ta, işyerinde, üniversitede ya da ev içinde suskun bırakılan kadınların sözü artık bireysel bir çılgılık değil, kolektif bir yankıya dönüştürmüştür.

İfşa, belki de şu ana kadar erkek şiddetine karşı geliştirilmiş toplumsal direnç pratikleri arasında belki de en geniş yankı uyandıran araçtır. Klavyelerimizden dökülen her söz, toplumun yıllarca kulağını tıkadığı, gözünü kapattığı ve mağdur odaklı suçlama yoluyla örtbas ettiği şiddet olgusunu kayıt altına alır. "Suç sende" ya da "kadın da biraz dikkatli olsaymış, düşünseymiş" gibi ataerkil savunma mekanizmalarının duvarlarını yıkacak olan ifşa ise hakikati tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Erkek şiddetini olağanlaştıran ve normalleştirilen toplumsal suskunluk sarmalı ifşanın kolektif gücüyle çözülür. Bu minvalde ifşayı salt bireysel bir cesarete indirgemek haksızlık olur; halbuki bu haykırış, eril tarihsel anlatıma alternatif olarak kadının yaratımını odağına alan yeni

toplumsal hafızanın inşasıdır. Böylece kadınların tek tek yaşadığı şiddet, bireysel yanılsamalardan ya da kanmalardan öte sistematik, yıkıcı ve yapısal örüntüsü ortaya koyularak bireysel acı politik bir anlam kazanır.

Öte yandan her şiddet deneyimi, genellikle kadının “neden benim başıma geldi” “ben mi hata yaptım” diye kendini sorguladığı ve suçladığı toplumsal yükü ağır olan bir psikolojik süreci içermektedir. Kadının “neden o saatte orada olduğu, neden şimdi konuştuğu ya da neden o daveti kabul ettiği” türünden sorularla yargılandığı ve kendiyle hesaplaşmak zorunda kaldığı çifte kavrulmuş şiddet sarmalına karşılık fail hem politik söylemlerle hem yargı süreçleriyle koruma alınır. Bu nedenle, failin toplum tarafından korunduğu, savunulduğu ve hatta meşrulaştırıldığı böylesi bir erkek egemen adalet düzeninde ifşa, kişisel acının toplumsal karakterini yapı bozumuna uğratarak bireysel suskunluğu kolektif bir sese dönüştürür.

Madem ki devletin hukuk ve adalet düzeneği kadınlar için işlevsiz kalıyor, öyleyse ifşa, açık yaraya pansuman olmayı amaçlayan bir adalet arayışı haline geliyor. Zira kamuoyunun yüksek sesle ve hashtag’lerle örgütlenme-

si erkek adaletin var olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, sosyal medyada bugün arka arkaya gelen teşhir vakaları, failleri bariz bir şekilde sahneye çıkarıyor ve başka bir kamusal alan yaratımına da olanak sağlıyor. Öte taraftan, kamusal bir simgeye dönüşen kadın değerlendirdiğimizde adaletin işlemesi gerektiğine dair hashtag’ler aracılığıyla adaleti hatırlatmak durumunda kalmak, sosyal ilişkilerinin kopma seviyesine gelmesi, ailesi tarafından dışlanması ve işini kaybetmesi gibi risklere de yol açabiliyor. Ancak tüm olumsuzluk koşullara ve failin ataerkil toplumsal desteğine ve gücüne rağmen haksızlığa uğradığını seslendiren kadının tek başına mücadelesi ateşi fitilleyen ve şiddete maruz kalmış başka kadınların sözünü cesaretlendirebiliyor ve yüzlerce kadının yankısına dönüşebilmesini de sağlıyor. Bu bağlamda ifşa, bireysel sınırların ötesinde toplumsal düzenin cinsiyetçi yapısına karşı politik bir müdahaleye dönüşmesi ve kişisel olanın politik olduğunu bizlere yeniden hatırlatması açısından önemlidir.

Günümüzde bedensel, cinsel ve psikolojik şiddet ve hatta ölüm tehdidine maruz kalan yüzlerce kadın, bağımsız kadın platformlarının ortaya

serdiği verilerle duyulur hale geldi. Bunun aksine resmî açıklamalar, şiddetin boyutunu vahametini gizlemekte ve gereken ciddiyeti göstermemektedir. Halbuki, her gün en az üç kadının katledilmesiyle sonuçlanan erkek şiddeti, dönemin erkek egemen adalet tesisi, kadınların hem yaşam hakkına hem de kamusal varlığına kılıç sallamakta. Tam da bu tahakküm sayesinde sağlanan görünmezlik karşısında ifşa ise bu “Susmayacağım, saklanmayacağım, yok sayılmayacağım” diyerek bir var oluş mücadelesi olarak failin gizlenemediği, mağdurun suçlanmadığı, sessizliğin artık koruyucu bir işlev görmediği bir zeminde, kadınların “buradayım, varım ve var olacağım” savaşıyla ete kemiğe büründürür.

Sonuçta ifşa, basit bir hikâye anlamına gelmez. O, sessizliğin karşı utancın reddedildiği, korkunun politik bir cesarete dönüştüğü bir eylemdir. Kadınların örgütlü mücadelesinin geliştirdiği bireysel deneyimlerden doğan ama kolektif bir geleceği tahayyül yönelen yeni bir direniş hattının yolunu açıyor. O eylem ki, kadınların yaralarını görünür kılmakta, failin adını tarihe kaydetmekte ve ataerkil düzenin çürümüş duvarlarına bir çatlak oluşturmaktadır.

YILDIZLARI ÖZGÜRCE SEYRETME HAKKINI SAVUNAN BİR ROMAN: FOSFORLU CEVRIYE

Bu yıl, Suat Derviş'in **Fosforlu Cevriye** romanının yayınlanışının 63. yılı. **Fosforlu cevriye** önemli bir kitap, tıpkı yazarı Suat derviş gibi.¹ Kitabın yazarı da kahramanı da, bireyleşmenin son derece zor olduğu bir toplumda "kendisi olma"yı seçen ve bu seçimin içerdiği bedelleri ve riskleri yakınmasız üstlenen, böylece "özne" konumunu hak eden kadınlar... Suat Derviş, ölümünden kısa bir süre önce, 1970'lerin başında Demokratik Devrim Derneği'nin düzenlediği bir toplantıda, kendisini, "Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner'in eşi" olarak tanıtımlarına karşı hiç

duraksamadan ayağa kalkıp "Hayır, ben yazar Suat Derviş!" diyebilen ve "muharrir" kimliğini her şeyin önüne koyan, gerçek bir bireydir:

" Ben muharririm... O unvan benim yegane servetim, biricik iftiharım ve ekmeğimdir."²

1905'te, İstanbul'da aristokrat bir ailenin kızı olarak doğar; dedesi, Tıp Fakültesi müderrislerinden Müşir Derviş Paşa, babası ise doktor İsmail Derviş' tir. Suat Derviş, kendi anılarında, babasının üç kızına karşı son derece "müşfik" ve "muhabbetli" olduğunu özellikle anlatarak "Bir anne kadar müşfik bir babanın çok rastlanılan bir mutluluk

olmadığını sonradan öğrendim" der. Bu saptama, ataerkil bir toplumda, kız çocuklarının kendine güvenli bireylere dönüşebilmesinde, babanın sevgi ve takdirinin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan modern psikolojiyi doğrular yöndedir. Nitekim, Suat Derviş, şefkatli ve aydın bir aile ortamında, kültürlü olduğu kadar yaratıcı ve kendine güvenli bir kadın olarak büyür. Sonraki yaşamının zorlukları ve çalkantılarıyla baş edebilmesinde, bunun herhalde önemli bir payı vardır.

Suat Derviş'in belki de en önemli kişisel özelliği, cesareti. Bu, yalnızca, dışsal bi-

¹ Suat Derviş hakkında daha geniş bir değerlendirme için, bkz. Fatmagül Berktaş, "Yıldızları Özgürce Seyretmek İsteyen Bir Yazar: Suat Derviş", **Tarihin Cinsiyeti**, Metis, 2003.

² Kemal Tahir, Suat Derviş, Ahmet Cevad, **1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa**, Selamet Basımevi, t.y., s. 22.

çimlerle ilgili bir cesaret değil, yaşamın her alanında gözünü kırpmadan başkaldırabilme, verili olanı sorgulama ve kendisi olabilme cesareti; bu anlamda, hapse girmeyi göze almanın çok ötesinde bir şey. Özgürleşmenin temel ölçütünün yaşam seçeneklerinin genişlemesi, özneleşmenin ise bu yaşam seçeneklerini kullanarak risk almak (ve elbette karşılığında bedelini ödemek) olduğu hatırlandığı zaman, Suat Derviş'in daha 1920 ve 30'larda, gerçekten özgürleşme ve bireyleşme

çabasında olduğu ve sınırları zorladığı görülür. Bu, sınırda ya da "kıyı"da olma hali ve onun getirdiği cesaret; verili olana, kurulu düzene meydan okuma ruhunun iyice körelendiği günümüz Türkiye'sinde taze bir esinti etkisi yapıyor.

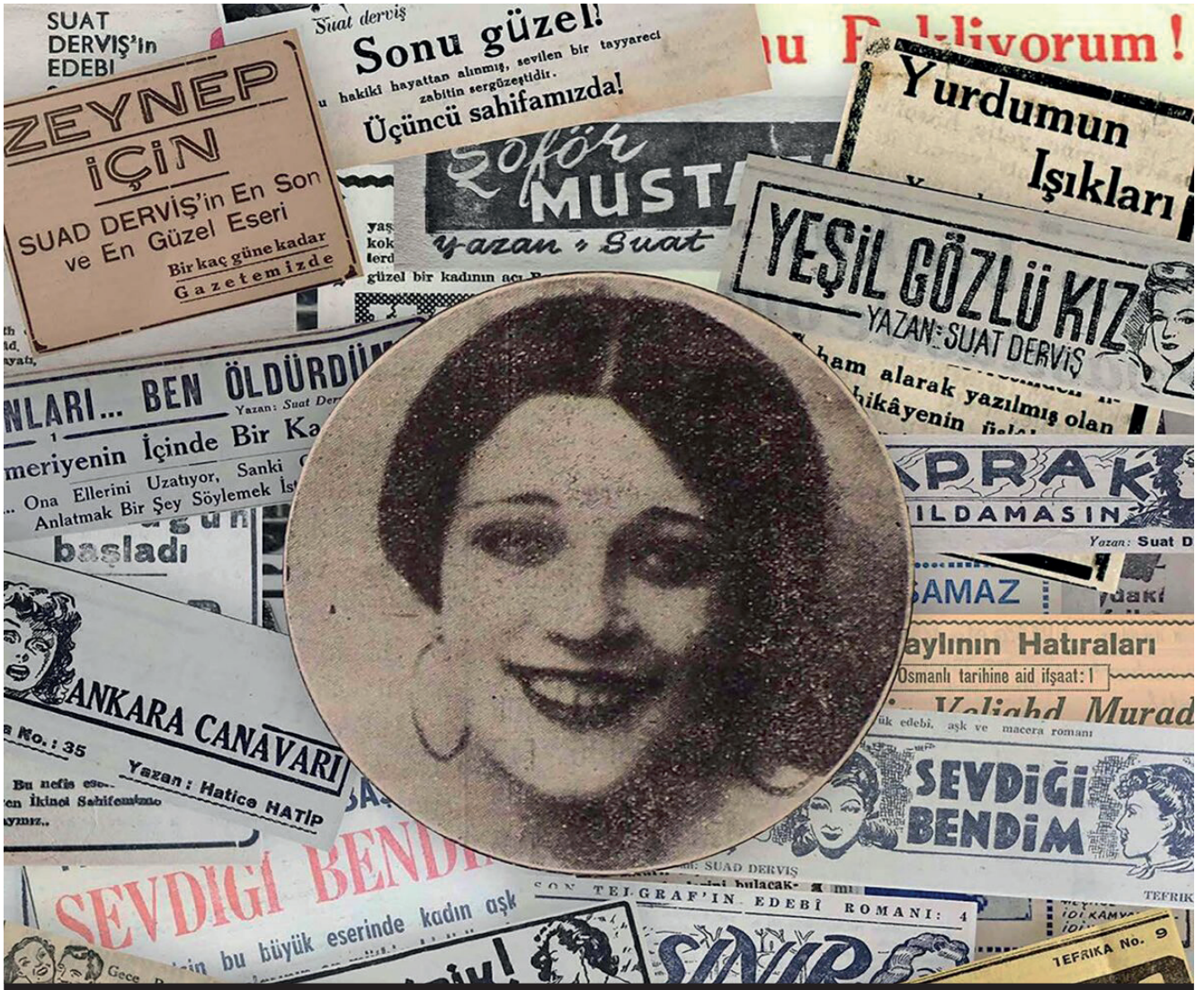
Ruhunda bir ürperişle gelen yazar

Suat Derviş' in ilk romanı 1920'de, yani kendisi 16 yaşındayken basılır, ardından 1921 ve 1923'te peşpeşe diğerleri gelir. 1924'de **Fatma'nın Günahı** yayınlandığında, Refik

Ahmet Sevengil, "Suat Derviş Hanım, edebiyatımıza karanlık ve karışık dehlizlerden çıtırdayan eski tahtaların sesinde durup boşlukta korkunç akislerle halkalanan ayak seslerini dinleyerek, ruhunda bir ürperiş ve gözlerinde titreyen bir karartı ile geldi"³ değerlendirmesini yapar.

Suat Derviş'in özellikle ilk romanları, psikolojik roman tarzındadır. Bu olgu onun romancılığının, erken Cumhuriyet'in "ulusçu ve modernleşmeci" siyasal kalıbının

3 Aktaran Murat Uraz, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, İstanbul, 1941, s.231.

dışında kaldığını gösterir. Aynı şekilde, “halkçı” ve “köylücü” de değildir; daha doğrusu döneminde baskın olan eğilimin tersine, böylesine toplumsal “tez”ler içermez ilk romanları. Ancak bu onun, döneminin toplumsal olaylarına uzak ve ilgisiz olduğu anlamına gelmez. Bu romanlarda “Anadolu” yoktur ama, kentli marjinaler, düşkünler, yoksullar sıkça rastlanan karakterlerdir. Suat Derviş, o zamana dek yaşamı İstanbul’da ve Avrupa’nın bazı büyük kentlerinde geçmiş “kentli” bir yazar ve bireyleşme sorunuyla çok erken yaşta tanışmış, başkalarının ve kendisinin derinliklerine girmeye yatkın bir kadındır; bu özelliklerin romanlarına yansması da doğaldır. Nitekim, insan ruhunu anlatmadaki dürüst içtenliği, romanlarında bir üslup özelliği olarak belirterek onun popülerliğine katkıda bulunur. Ancak, Suat Derviş’in sonraki yapıtlarında cinsiyet konumuyla sınıf konumunu birleştirmedeki ustalığı onu daha derinlikli bir popüler romancı kılar.

1931 yılında yayımlanan **Emine**’de, roman kahramanı yetim ve yoksul Emine, sınıfından ve cinsiyetinden kaynaklanan ezilmişliğini sorgulayıp her iki tür baskıya başkaldırmaya adeta bi-

linçdışı bir biçimde itilirken, isyanı içinde güzelliğinin de doruğuna ulaşır. Yağ tüccarı despot kocasının fırlattığı bardakla yarılan alnındaki yarayı görmek için aynaya bakar Emine ve orada gördüğü güzelliğinden çok kendi gücü olur:

“ Emine ne düşünüyor? Karşısında duran, kaşından sızan kan ile daha güzelleşen bu gölgenin bakışlarında, hangi sualin cevabını bulmağa uğraşıyor? Kendi hayaline, bu gadri kim yapıyor? Dünyayı böyle idare eden kuvvet nedir? Neden eziyet çekkenlere yardım elini uzatan, onları himaye edenler yok? diye mi soruyor ve karşısındaki gölge ona bakışları ile, ‘bu tevekkül niçin, bu sabır, bu sessizlik niçin’ diye mi mukabele ediyor? Yoksa Emine, birdenbire kalbinde, kalbinin şimdiye kadar şuura, muhakemeye karanlık kalan derinliklerinde umulmaz bir kin ve kanında şimdiye kadar mevcudiyetinden şüphe bile etmediği bir isyan mı buldu?”

Gerçekten de, Emine’nin gözlerinde “iki yanardağ haşmetiyle tutuşan şey, bütün haksızlıkların, bütün hakaretlerin o karanlık kuvvetlerine karşı duyduğu isyanın ateşi”dir. Okuyucu, Emine’nin

isyanının doruk noktasına varışını, kendi içinde duyumsadığı bir psikolojik gerilimin eşliğinde izler. Yazar bize kaçınılmaz cinayeti aktarmaz, ama bu işin (haklı) sonunun bu olduğunu bilip ürpeririz!

Bir yıldızdan düşmüş olmayı hayal eden kadın

Suat Derviş, kendisinin bilincinde olan, aklını olduğu kadar duygularını da önemseyen, çizgi dışı olmaktan korkmayan bir kadındır ve bu özellikleriyle birlikte insanlığa ve kadınlığa ilişkin düşlerini, ideallerini de romanlarına yansıtır. **Fosforlu Cevriye**’de bir marjinali, sokak kızı Cevriye’yi, romanın baş kişisi yapar ve marjinallik konumunu romantize ederek yüceltir. Fosforlu’nun siyah gözlerinde yıldızlar, saçlarında yakamozlar parıldar. Çünkü Cevriye, yaşamının bütün sefilliğine karşın, toplumun anlamsız sınırlamalarının dışında, özgürdür ve kendine özgü bir ahlakı vardır. İnsanları, yaşadığı kenti ve kendisini sever, ama en çok da denizi ve yıldızlı gökyüzünü: “Deniz, sanki onun babasının bahçesindeki hususi havuz ve gökyüzü, yatak odasının tavanı idi”.

Suat Derviş, bu romanında kendi hümanizma anlayışını

ve insanlığa ilişkin, doğayı da içeren ütopyasını sergiler. Cevriye, sanki annesizdir; mantar gibi bitmiş, belki de bir yıldızdan düşmüştür: “En çok bunu hayal eder Cevriye, bir yıldızdan düşmüş olmayı”. O yüzden de gönlünce seyretmek ister yıldızları. Burada doğayla uyum özlemi kadar, soy ve sınıf farklılığının ortadan kalkması özlemini de izleyebiliriz. Fosforlu, sevmesini, hem de çok sevmesini bilir; hiç esirgemedi verirdi bu sevgiyi ve aşk için gözünü kırpmadan ölüme gider –ama özgürlüğünden vazgeçmez!

Cevriye, hem çok sıcak ve inanılmayacak kadar hoş bir karakterdir, hem de inandırıcıdır. Kitabın büyüğü de buradadır zaten: Yeryüzü cennetinin

-insanın doğayla ve birbiriyle sevgi dolu uyumunun- hem çok uzak hem de yanı başımızda olduğunu, olabileceğini duyurur bize. Ne var ki, bu toplumda, Cevriye gibilerin varlığı gelecek için bir umut olsa da, bugün için yazgıları, ancak ölüm olabilir. Yoksa, onlar da düzenin çarkları içinde öğütülüp sıradanlaşmaktan kurtulamazlar. Suat Derviş’in gönlü buna dayanmaz, onun için de Fosforlu’ya “uygun son” olarak ölüme seçer. Roman, toplumsal

marjinalliğin, “kıyı”da olmanın, daha özgür bir yaşam olanağını içinde barındırdığı, ama verili dünyada bunun aynı zamanda umarsız bir düş olduğu mesajını verir. Bu mesajın böylesine etkileyici bir biçimde verilebilmesi ise, yazarın kendisinin de “kıyı”da durmasıyla yakından bağlantılıdır.

Suat Derviş, kişiliği ve yazarlığıyla, edebiyat tarihimiz ve sosyalist geleneğimiz kadar, kadınların tarihi açısından da önemli. Ama bence en harikulade yanı, kadınların yıldızları özgürce seyretme hakkını sonuna dek savunması ve bu hakkı Cevriye’nin kişiliğinde alabildiğine sıcak bir şekilde somutlaştırması. Çünkü Cevriye bu hakkı, bencilce “alarak” değil, hiç esirgemedi “vererek”, her şeyini paylaşarak “kullanır”. Ne yazık ki, Cevriye’ler için bu dünyada “mutlu son” yoktur, ya da ancak “başka” bir düzlemde vardır: Cevriye, sevdiği adama yardım etmek uğruna ölüme gider, çok sevdiği denizle birleşerek... Ve o anda, denize bir yıldız düşer. Deniz, yıldız, kadın ve aşk birbirinden ayrılmaz olur.

Cevriye, sahiden bir yıldızdan düşmüş gibi, yeniden yıldız olup doğaya karışır gider. Ama türküsü dillerde dolaş-

mayı sürdürür. Bu türkü, “karakoldaki aynalarda kendini seyreden, kollarında damga olan, gözlerinden sevdası okunan” bir güzeli anlatır, “karanlık bir gecede gökten düşüp parçalanan bir yıldız gibi, sular üstünde fosforlu bir iz bırakarak kaybolmuş” Fosforlu Cevriye’yi...

“

**Denizlerin
kuşuyum
Balıkların
puluyum
Aç koynunu
Cevriye
Ben de Allah
kuluyum**

”

EMEĞE, ONURA, YAŞAMA DOKUNMA!

11. YARGI PAKETİ

YASA TASLAĞI: GERİYE DÖNÜŞÜN DİĞER ADI

Bir süredir gündemde olan 11. Yargı Paketi içinde yer alan yasa taslağı, özellikle LGBTİ+'ların varoluşunu, trans uyum süreçlerini ve yaşam hakkını hedef alıyor. Bu taslakla birlikte, bedenler ve kimlikler üzerindeki halihazırdaki toplumsal baskı ve denetim "hayasızca hareketler" adı altında başlatılan süreçten fragmanını da gördüğümüz gibi, yasalar tarafından desteklenir duruma gelecektir.

Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) Hukuk Birimi'nin incelediği bu yasa taslağına göre; LGBTİ+'ların

varoluşunu doğrudan suç haline getirdiğini vurgulayan taslak, Türk Ceza Kanunu'nun 225. maddesine eklenecek iki yeni fıkra ile, "doğuştan gelen biyolojik cinsiyete veya genel ahlaka aykırı tutum ve davranışta bulunmayı" ve bu tutumları "övme, teşvik etme, özendirme" eylemlerini üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırmayı öngörüyor.

Ayrıca hemcinsler arasında yapılan nişan ve evlilik törenleri için de dört yıla kadar hapis cezası getiriliyor.

Tasarıda gördüğümüz "Genel ahlak" ve "biyolojik cinsiyet" ifadeleri, yargıya geniş takdir

alanı tanıyor ve her türlü keyfi cezalandırmayı mümkün kılıyor. Bu haliyle yasa: LGBTİ+ derneklerinin kapatılmasına, Onur Yürüyüşleri'nin engellenmesine, LGBTİ+ haberlerinin ve sanat eserlerinin suç sayılmasına, tanışma uygulamalarının yasaklanmasına kadar geniş sonuçlar doğurabilecek. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet normlarına uymayan herkesi hedef alacağı da çok açık. Son zamanlarda bir şakaya güldüğü için, açık giyindiği için, şarkısı müstehcen bulunduğu için yargı sopası gösterilen insanlar düşünüldüğünde bu yasa tasarısının toplumsal

bir denetleme aracı olacağı su götürmez.

MLSA, tasarının 2013'te Rusya'da yürürlüğe giren "eşcinsellik propagandası" yasasından bile daha ağır olduğunu belirtiyor. Rusya'da yalnızca çocuklara yönelik propaganda yasakken, Türkiye'deki düzenleme her yaş, her alan ve her davranışı kapsadığı gibi, para cezası yerine de hapis cezasını öngörüyor. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Bayev/Rusya kararına atıfla, bu tür yasaların ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ve demokratik toplumla bağdaşmadığını hatırlatıyor.

Bu şiddet habercisi taslak, transların cinsiyet uyum sürecine "kısırlaştırma şartı" getiren eski düzenlemeyi de

geri çağırıyor. Oysa Türkiye'de bu şart, 2017'de Anayasa Mahkemesi tarafından insan haklarına aykırı bulunarak iptal edilmişti.

Bu yalnızca bir hukuki detay değil: Devletin, bir topluluk üzerinden kişinin kendi bedeni ve kimliği üzerindeki karar hakkını elinden alması anlamına geliyor. Bir insanın, kendi bedeninde değişiklik yapabilmek için üreme yeteneğinden vazgeçmeye zorlanması, uluslararası insan hakları normlarına göre açık bir işkence ve onur ihlali sayılıyor. Tasarıda ayrıca "genel ahlaka aykırı tutum ve davranışlar" ifadesi yer alıyor. Bu muğlak ifade, LGBTİ+'ların, kadınların, hatta dini veya etnik azınlıkların yaşam biçimlerini hedef alabilecek keyfi

uygulamaların önünü açıyor. Yani yasa hem trans uyum sürecini hem de gündelik yaşam pratiklerini cezalandırmanın yolunu açıyor.

LGBTİ+'ların Hayatına Nasıl Dokunuyor?

Türkiye'de LGBTİ+'ların gerek kamu kurumunda gerekse özel sektörde açık kimlikle çalışmaları hem işini hem yaşamını kaybetme riski taşıyor. Kaos GL'nin özel ve kamu sektör raporlarına göre, kamu sektöründe çalışan LGBTİ+'ların büyük bir kısmı kimliğini gizliyor. Bu oran, işyerlerinde süregelen kimliğini açıklama, ayrımcılık, nefret söylemine maruz kalma ve dışlanma korkularının ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor.

Yasa tasarısı yürürlüğe girerse, bu korku katmerlenecek. “Genel ahlak” bahanesiyle yapılan işten çıkarmalar, açığa alınmalar, disiplin cezaları ya da sürgünler artacak. Zaten düşük ücretle, geçici statülerde, taşeron sisteminde çalışan LGBTİ+ emekçiler için bu yasa, yoksulluğu ve güvencesizliği derinleştiren bir baskı aracına dönüşecek.

Bir kamu çalışanı ya da fabrika işçisi, sadece kimliğinden dolayı cezalandırılma riskiyle karşı karşıya kalacağı için kimliğini gizlemek zorunda kalacak; çünkü “ahlaka aykırı davranmakla” suçlanma korkusu yasa geçerse daha tehlikeli bir hal alacak. Kimliği açık olanlar ya da zorla açığa çıkarılanlar ise tehdit ve şantaj ile düşük ücretlere ve belki daha başka birçok istismara maruz bırakılacak.

“Özel alan politiktir” şiarından yola çıkarak bu durumun yalnızca LGBTİ+’ları ilgilendiren kişisel bir mesele olmadığı çok açık ortadadır. Bu mesele aynı zamanda örgütlü emeğin de sesinin kısılması anlamına geleceği için örgütlü mücadelemizi ve dayanışmamızı daha da büyütmemiz gerekecektir.

Emek Alanında Görünmez Sömürü

Emekçiler işyerlerinde düşük ücret, mobbing, fazla mesai, sendikasıztırma vb. gibi çok boyutlu bir tahakküm ve

baskı altındadırlar. LGBTİ+ işçiler, özellikle özel sektörde, görünmez bir biçimde işten çıkarılıyor ya da terfi ettirilmiyor. Kimi zaman doğrudan “uygunsuz davranış”, “ahlaka aykırılık” “uyumsuzluk” gibi ifadeler kullanılarak ayrımcılık meşrulaştırılıyor. Bu koşullarda “emek” yalnızca ücretli bir üretim ilişkisi değil; aynı zamanda onur, kimlik ve varoluş mücadelesinin alanı haline geliyor. Bir emekçi, kendisi olamadığında; işyerinde, sendikada ya da sokakta hakkını da savunamıyor. Baskı ve sessizlik, yalnızca LGBTİ+ emekçileri değil; dayanışmayı, kolektif mücadeleyi, sendikal örgütlülüğü de zayıflatıyor. Bu yüzden bu yasa, yalnızca LGBTİ+’ların değil, tüm toplumun özelde de bütün emekçilerin meselesidir.

“**KESK ve bağlı sendikalar, yıllardır emeğin, eşitliğin ve özgürlüğün mücadelesini omuzluyor.**”

Bu mücadele, kadınların, yoksulların, işsizlerin, göçmenlerin ve LGBTİ+’ların sesiyle büyüyor. Sendikaların “Emeğe dokunma!” derken aynı zamanda “Yaşama dokunma!” demesi gerekiyor. LGBTİ+’ların sendikalarda görünür olması, sadece bir “temsil” me-

selesi değil; örgütlü emeğin gerçek dayanışma gücünün göstergesidir. KESK’in geçmişte ve bugün kadın ve LGBTİ+’ların mücadelesinde nasıl öncü bir rol oynadığı unutulmamalı. Bugün aynı kararlılık, LGBTİ+’ların güvenli, eşit ve onurlu yaşam hakkı için de sergilenmelidir.

Dayanışma, aynı zamanda insan onurunun korunmasıyla anlam kazanır.

Nefretin Karşısına Dayanışmayı Koyalım

Yaklaşan 20 Kasım Nefret Suçlarıyla Mücadele Haftası, bize yeniden hatırlatıyor:

Nefret, sessizlikten güç alır. Sessizlik, dayanışmanın yokluğunda büyür. Bu yüzden bu hafta, nefretin değil dayanışmanın; korkunun değil direnişin haftası olmalı.

Her sendika, her işyeri, her dayanışma ağı, “LGBTİ+’lar yalnız değildir” diyebilmelidir.

Çünkü LGBTİ+’lara yönelen saldırılar, aslında hepimizin yaşam güvencesine yöneliktir.

Bugün bu yasaya karşı söz kurmak, yarın daha özgür işyerlerinde, daha eşit toplumsal ilişkiler içinde nefes alabilmek için bir adımdır.

Emek mücadelesi, insan onurunun mücadelesidir. Ve onur, kimsenin iznine tabi değildir.

KAZA DEDİKLERİ DÜZENİN KENDİSİ: 25 KASIM'DA YAPISAL ŞİDDETİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Johan Galtung (1969;1990), birbiriyle ilişkili ve birbirini pekiştiren üç tür şiddeti ele almaktadır: doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet. Doğrudan şiddet, bir faili olan fiziksel veya psikolojik saldırılarını ifade eder. Galtung'un yapısal şiddet kavramı ise insanları iyi bir yaşam hakkından mahrum eden ve insani yaşam koşullarına erişimlerini sınırlandıran her türlü ekonomik, sosyal veya siyasi düzenlemeyi bir şiddet biçimi olarak tanımlanır. Yapısal şiddet, eşitsiz toplumsal koşullar, yoksulluk, ayrımcılık ve adaletsiz kurumlar yoluyla insanların potansiyel erişebileceği iyi yaşam standartlarını sistematik olarak sınırlandıran daha çok görünmez bir şiddet türüdür. Kültürel veya sembolik şiddet ise, cinsiyetçilik, ırkçılık gibi ayrımcı politik tutumlar aracılığıyla hem doğrudan hem de yapısal şiddeti meş-

rulaştıran sosyal değerlerdir. Bu üç şiddet türü, koşullar uygun olduğunda birbirine dönüşür; birinin varlığı diğerlerini besler. Yapısal şiddet, eşitsiz güç ilişkilerine gömülüdür ve insanların hayattaki şanslarını belirleyen en güçlü mekanizmadır. Bu nedenle, birini ortadan kaldırmak için diğer ikisi de dönüştürülmelidir. Şiddetin bu geniş tanımı, sadece bireysel davranışları değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ürettiği eşitsizlikleri de ortaya koymaktadır. Sosyal güvencenin olmaması, düşük ücretler, eşit olmayan eğitim ve sağlık hizmetleri ve insana yakışır yaşam standartlarının olmaması gibi insan hakları ihlalleri de uluslararası hukukta tanınan ekonomik şiddet biçimleridir.

Bu bağlamda, denetimsiz sanayi bölgeleri, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin hiçe sayılması, çocuk işçiliğinin önlenmemesi, güvencesiz istihdam biçimlerinin “normelleştirilmesi” ve ağır çevre tahribatı, yapısal şiddetin görünür koşullarıdır. Kadınlar tarafından orantısız bir şekilde üstlenilen ücretsiz bakım işi, ev işi, ev içi veya kayıt dışı istihdam, güvencesiz çalışma koşulları ve mülkiyet hakkına erişimdeki engeller, yapısal bir tür olarak ekonomik şiddetin kadınlar için nasıl bir kısır döngü yarattığını ortaya koymaktadır (Memiş, 2015). Türkiye’de cinsiyete dayalı işbölümünün keskin biçimde eşitsiz olması ve kadınların büyük ölçüde kayıt dışı çalışması, yaşam boyu yoksulluk risklerinin yüksek olması, ekonomik şiddetin günlük yaşam pratikleriyle iç içe olduğunu açıkça göstermektedir. Kadına yönelik şiddet araştırmalarında dar anlamıyla da olsa yayınlanan ekonomik şiddete maruz kalma oranlarını üç kadından birinin hayatlarının bir döneminde ekonomik şiddete maruz kaldığını; yaklaşık dörtte birinin ise çalışmak istemesine rağmen

men çalışmaktan alıkonulduğunu belirtmektedir¹. Bu rakamlar, ekonomik şiddetin istisnai bir durum değil, yaygın ve yapısal bir durum olduğunu desteklemektedir.

“Ekonomik şiddet, sadece bir kadının parasının elinden alınması veya çalışmasının engellenmesi değildir; toplumsal düzenin ürettiği eşitsizlikler yoluyla bir kadının iyi yaşam hakkının sistematik olarak ihlal edilmesidir ve her türlü şiddete karşı kadınları daha savunmasız hale getirir.”

8 Kasım’da Dilovası’ndaki bir kozmetik fabrikasında meydana gelen ve altı işçinin hayatını kaybettiği patlama², bu yapısal şiddetin çok acı örneğidir. Tıpkı on iki yıl önce Bangladeş’in Rana Plaza’sında çöken giysi fabrikalarının bulunduğu binada hayatla-

rını kaybeden kadın ve çocuk işçiler gibi... Coğrafya farklı olsa da bu iki felaketi yaratan sistem aynı: hızlı üretim baskısı, ucuz emek, sıfır iş güvenliği, denetim eksikliği ve sermaye karşısında değersizleştirilen yaşamlar. Bu cinayetleri “iş kazası” olarak değerlendirmek mümkün değildir; her biri bir bütünlüğün sonucu ve ancak sermaye birikimi rejimi, neoliberal politikalar ve bunların yarattığı yapısal koşullar bağlamında ele alındığında, mücadele yoluyla önlenabilir.

Dilovası faciasının tesadüfi olmadığı bulunduğu ilin durumuna bakıldığında daha açık anlaşılabilir. Kocaeli, Türkiye’de iş kazalarının en fazla yaşandığı illerden biridir³. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi tarafından hazırlanan raporlar⁴ ve yapılan araştırmalar bunu desteklemektedir. Yapısal şiddet zeminini hazırlayan unsurlardan bir diğeri de 2016’dan itibaren yürütülen Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan (MESEM) mesleki eğitim merkezi programlarıdır. Bu programlar yoksul çocukları son derece düşük ücretlerle sanayiye

¹ https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9F%C4%B1rmalar%20-%20Raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20C5%9Eiddet%20Ara%C5%9F%C4%B1rmalar%C4%B1/ozetraporturkce_2014_ais.pdf

² <https://isigmeclisi.org/21463-kocaeli-isig-meclisi-kocaeli-tmmob-ikk-ve-kocaeli-tabip-odasi-nin-cagri>

³ https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/08/Is-Sagligi-ve-Guvenligi-Calisma-Grubu-Raporu_01082025.pdf

⁴ <https://isigmeclisi.org/is-cinayetleri-raporlari>

yönlendiren ve çocuk işçiliğini fiilen meşrulaştıran bir mekanizma haline gelmiştir. Haftada dört gün uzun saatler çalışmaya zorlanan çocuklar, açıkça yapısal türden ekonomik şiddete maruz kalmaktadır. Ekonomik şiddetin en acı biçimi iş cinayetleridir. Şiddet, içinde yaşadığımız ekonomik ve sosyal düzenin dokusuna yerleşmiştir; çalışma koşullarımızda, yoksulluğun sürekliliğinde, kadınların omuzlarına yüklenen bakım yükünde ve emeğin hiçbir güvenlik önlemi olmadan sömürülmesinde yeniden karşımıza çıkmakta.

25 Kasım, Mirabal Kardeşlerin katledilmesinden bu yana bize, şiddetin, kadına yönelik şiddetin sadece bireysel bir saldırı değil, cinsiyetçiliğin, politik ve ekonomik düzenin ürettiği yapısal bir rejim olduğunu hatırlatıyor. Bugün, emeğin güvencesizliği, düşük ücretlerle çalışma zorunluluğu, ölümcül çalışma koşulları ve çocuk işçiliği bu rejimin ayrılmaz parçaları. Dilovası'ndaki facia, kadınların maruz kaldığı çok katmanlı şiddetin en can yakıcı tezahürü...

Kaynaklar:

Galtung, J., "Violence, Peace, and Peace Research", *Journal of Peace Research*, Cilt 6, No. 3, 1969, s. 167-191.

Galtung, J., "Cultural Violence", *Journal of Peace Research*, Cilt 27, No. 3, Ağustos 1990, s. 291-305.

Memiş, E.. Şiddet ve ekonomi. B. Yarrar (Der.), Şiddetin cinsiyetli yüzleri içinde, 2015, (ss. 175-191), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GÖRÜNÜRLÜK

Toplumda görünürlük, biz kadınların en büyük sorunlarından biridir. Kadınlar, birçok alanda var olsalar da çoğu zaman emekleri, fikirleri ve başarıları yeterince fark edilmez ya da değersizleştirilir. Sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda görünür olamamak, kadınların kendilerini ifade etmelerini ve hak ettikleri yerleri almalarını zorlaştırır. Bu durum, yalnızca bireysel bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal bir eşitsizlik göstergesidir. Kadınların sesinin daha fazla duyulması, karar alma süreçlerinde yer almaları ve başarılarının takdir edilmesi, daha adil ve dengeli bir toplumun temelini oluşturur.

Biz, sadece birinin eşi, annesi, kızı ya da kardeşi değiliz. Biz, düşünen, hisseden, üreten, yöneten ve değiştiren bireyleriz. “Bu benim fikrim, benim hayatım ve benim kararım” dediğinizi yükleceğiz. Biz kadınlar, varlığımızı başkalarının tanımlarıyla değil, kendi irademizle belirlemek zorundayız. Çünkü sistemin bize uygun gördüğü kimliklere, dayattığı kalıplara ve sınırlara sığmayacağız.

Kendi hayatlarımızın kaptanı olacağız — kimseden onay ya da izin beklemeden, kendi rotamızı kendimiz çizeceğiz. Çünkü özgürlük, kimsenin bize bahşedeceği bir armağan değil; emekle, bilinçle, dayanışmayla kazanılacak bir değerdir. Bilimde, sanatta, ekonomide, siyasette ve toplumsal yaşamın her alanında

bilgili, sorgulayıcı, üretken ve yaratıcı kadınlar olacağız.

Örnek alacağımız çok sayıda nitelikli, güçlü, kararlı ve saygın kadın liderimiz var.

Onların izinden giderken kendi hikâyemizi de yazacağız. Her birimizin hikayesi, diğer kadınlara umut, cesaret ve ilham verecek.

Unutmayalım: Güç aydınlıktadır; o aydınlık ise bizim içimizdedir. Bizim gücümüz, bilincimizden, dayanışmamızdan ve birbirimize inanmamızdan doğar. Dünyayı güzelleştirecek olan, özgür kadınların ve onların ailelerine, topluma, iş yerlerine kattığı değerlerdir.

Kadın emeği, sevgisi ve üretkenliği bir toplumun en güçlü temelidir. Kadın varsa umut vardır, kadın varsa adalet vardır, kadın varsa gelecek vardır.

Sorgulayacağız, çalışacağız, cesaretle mücadelede edeceğiz. Bizler, birbirinden güç alan, kararlılıkla yol alan kadınlarız. Hiçbir karanlık, donanımlı ve inançlı bir kadın birliğinin mücadelesi karşısında duramaz. Çünkü biz bir araya geldiğimizde, değişim kaçınılmaz olur.

Gelecek; eşitliğe, özgürlüğe ve adalete inanan kadınların ellerinde şekillenecek. Biz o geleceği birlikte inşa edeceğiz.

SANATTA KADININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

GENEL DURUM VE TARİHÇE

Kadınlar yüzyıllar boyunca gerek yeni sanatsal ifade biçimlerinin yaratıcıları, öncüleri; sanatın destekçileri, koleksiyoncuları ve ilham kaynağı olarak gerekse sanat tarihçileri ve eleştirmenleri olarak önemli katkılarıyla sanat faaliyetlerin içinde oldular ve olmaya da devam ediyorlar. Ne yazık ki pek çok kadın sanatçı her açıdan sanat dünyasıyla yakın ilişkide olmasına rağmen sanat tarihinin geleneksel anlatısında dışlandı, dışlanıyor.

Cinsiyetçi önyargılar nedeniyle eğitim almakta sorun yaşamaktan tutun da eserlerini satma ve kabul görmeye kadar pek çok zorlukla karşı karşıya kaldılar, kalıyorlar.

Milattan sonra birinci yüzyıldan Romalı bir yazar olan Yaşlı Pliny'nin bir hikâyesine

göre, yapılmış ilk çizim, âşık olduğu kişinin silüetini duvara çizen Dibudates adında bir kadına ait. Batı mitolojisi ilk sanatçının bir kadın olduğunu söylemesine rağmen onun kadın halefleri 20. yüzyılın sonlarına kadar pek ilgi görmedi. İlk çağlardan bu yana, en muhteşem sanatçıların hikâyelerinde çok az sayıda kadın yer bulabildi. Bu kadınlar, o zamanlarda bile, eril olduğuna inanılan bir alanda sivrilebilmek için toplumsal cinsiyete bağlı kısıtlamaların üstesinden gelebilen alışılmadık biçimde yetenekli kadınlar olarak betimlendiler.

İdeal kadın imgesi tarihin her döneminde farklılaştı ve zamanla değişime uğradı ancak çoğu zaman kadın; anne, eş, kız kardeş, hizmetçi, tanrıça ve nesne olarak erkeğin

yansıttığı kadarıyla sanatta yer bulabildi. Farklı kültür, din, etnik köken ve gruplarda; toplumun ve erkeğin idealleştirdiği kalıplara sıkıştırıldı.

Kadınların sanat eğitimi almak gibi temel haklarını elde etmeleri yüzyıllar aldı. İlk süreçlerde sadece zengin ve sanat birikimi olan ailelerin kızları eğitim alabiliyor, uzun süreler kadınlar akademilere kabul edilmiyorlardı. Bunun yanı sıra kadın sanatçıların yaptığı çalışmalar önemsenmiyor; baba, eş veya başka bir erkek sanatçıya atfediliyor, ölümlerinden sonra eserleri kayboluyor, sanat tarihi kayıtları dışında bırakılıyor, silinip gitmeye mahkûm ediliyorlar. Ülkemizde ve dünyada bu ötekileştirmeye maruz kalan, isimlerini saymakla bitiremeyeceğimiz kadar çok kadın sanatçı var.

1600'lerin sonlarında, İngiliz sanatçı Mary Beale başarılı bir portre ressamıydı; ancak başarısındaki büyük pay, stüdyolarını kocasının yönetmesine ve Beale'nin eserlerini kendisinin geliştirdiği boyama yöntemlerinin denemeleri olarak sunmasına verildi. Ayrık ve ince ele-nip sık dokunmuş portreleri olan Gwen John, başarılı kardeşi Augustus'un da içinde bulunduğu erkeklerin hâkim olduğu bir alanda kabul görme mücadelesi verdi. Erkek ismiyle kitaplarını yayımlamak zorunda kalan kadınlar da cabası.

Sanat eğitimi şöyle dursun, genel eğitimine devam etmesi engellenen pek çok kadın, kendisini sanat alanında görünür kılamadı. Bunun yanında hem uygulamada hem de tarihte alana hükmeden erkekler, kadınların ikinci derece sanatçı olduklarına inandılar ve başkalarını da buna inandırdılar. 20. yüzyılın ortalarında, sanatçı ve eğitimci Hans Hoffman, etkileyici soyut ekspresyonist Lee Krasner'in bir eserine yaptığı "iltifatta" şöyle diyor: "O kadar iyi ki bir kadın tarafından yapıldığını anlayamazsın."

Dünya edebiyatının unutulmazları arasında yer alan Emma Bovary, Jane Eyre, Anna Karenina, Clarissa Dalloway, Nastasya Filippovna,

Nataia Rostova, Elizabeth Bennet, toplumun kendilerine biçtiği kimliklere karışıklıkla duran güçlü kadın karakterlerdir. Bu eserlerin yazarları erkekler ve kadınlardır. Virginia Woolf Mrs. Dalloway romanında bir kadının sadece bir gününü anlatır. Arkaplanda savaşı, toplumu ve yönetim sistemini eleştirir. Edebiyat tarihi içinde kadın kahramanları incelediğimizde, günümüzde hâlâ geçerli olan kadın sorunsalının evrenselliği görülüyor.

Füruğ Ferruhzad'ı boyun eğmemesiyle, isyankarlığıyla, cesaretiyle, aşkıyla bilirsiniz. İran edebiyatını aydınlatan isimlerden biri olarak tanınır. "Kuş ölür, sen uçuşu hatırla" der Füruğ. Ancak tek isim değildir elbette; İran edebiyatı Füruğ gibi birçok kadının dokunuşu, mücadelesi ve cesaretiyle uçuşu hatırlatır, öğretir. Pek tanınmazlar, bilinmezler. İran'da monarşiyeye karşı mücadele önderleri olmuş, şiirleri ve yazılarıyla hafızalara kazınmış Tahere Qürretüleyin, Pervin İtisami, Merziye Ahmadi Uskuyi, Gazal Ayati, Simin Behbahani ve Gazale Alizade öyle dokundular ki tarihe, tarihin seyrini değiştirdiler. Dünyada isimleri anılmasa da bu kadınlar bugün İran'da süren özgürlük mücadelenin birer aynası, ışık tutanı oldular.

TÜRKİYE'DE KADIN SANATÇILAR

15 ve 16. Yüzyıllarda divan edebiyatında iki kadın şaire rastlıyoruz. Bunlardan en göze çarpanı Mihri Hatun, kadın dünyasını sorgulayan, kadınların duygularını aktarabilen, döneminin tabularını zorlayan ve düşündüklerini cesurca söyleyebilen bir şairdir. Sevdasının arkasında durarak sevgililerini korkusuzca dizelerinde anabilmiş. Cesareti onun Antik Yunan kadın filozofu ve şairi Sappho ile kıyaslanmasına neden oluyor. Divan edebiyatını inceleyen yabancı uzmanlar, "o dönemde bir kadının bu biçimde şiirler yazmasını şaşılacak bir durum" olarak nitelendiriyorlar.

Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Fatma Aliye, Halide Edip gibi isimleri görürüz. 1905 ile 1972 yılları arasında yaşayan Suat Derviş, gazeteciliğin yanı sıra Fosforlu Cevriye ve Ankara Mahpusu başta olmak üzere otuza yakın roman, pek çok öykü, makale, eleştiri yazdı, çeviriler yaptı. Toplumcu gerçekçi tarzda yazan Suat Derviş, Devrimci Kadınlar Birliği'nin kurucusudur ve kadın hakları ile demokrasi mücadelesi veren bir aktivisttir. Tüm bu saydığımız kadınlar ve diğerleri, içine doğdukları ailelerde eğitim görme im-

kânı bulan şanslı kadınlardır ancak bu, sanatta ötekileştirilmedikleri, erkekler kadar rahat oldukları anlamına gelmiyor.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynağını oluşturan ataerkil düzen içinde, dünyaya kadın olarak gelmek bile başlı başına sorundur, eksiklikler, yenilgidir. Sevgi Soysal kadın ve yazar olmanın sorumluluğuyla üstlendiği kadınlık algısını, yazma eylemiyle birleştirerek karşımıza Tante Rosa'yı çıkardı. Tüm aykırılıkları, tekrar tekrar kaybedişleri ve tüm direnişleriyle oluşturduğu Tante Rosa, ataerkiye başkaldıran bir karakterdir.

Tante Rosa'nın yayımlandığı yıllarda hak ettiği ilgiyi görmemesi, pek çok olumsuz

eleştiriye maruz kalması da sanatta kadının ötekileştirilmesine hatta şiddete maruz kalmasına verilebilecek en iyi örneklerden. Erkek ya da kadın olsun, sanatçı; yaratımıyla, sezgisel gücüyle her dönemde şiddete direnmenin yolunu bulur. Yoksa bir Tante Rosa yazılamazdı ve Sevgi Soysal kendini var edemezdi.

Edebiyatımıza Büyülü Gerçekçilik akımıyla eser veren Latife Tekin'i de anmak istiyorum. Dirmit, Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm romanındaki asi kız çocuğudur. Köyden kente göçen bir ailenin gelenekle şehir hayatı arasında sıkışmışlığının sancılarını çekerken Dirmit'in kendini var etme çabasını anlatır.

Aşık Sinem Bacı'yı tanır mısınız?

İlk plağını Aşık Musa Pervari'yle birlikte çıkarıyor. 1975'te İstanbul ve Ankara radyolarında bağlamasıyla türküler çalıp söylüyor, yurt içi ve yurt dışında konserler veriyor. "Kızıldere, Uyu Deme" gibi türkülerin yaratıcısı. Yayımlanmış derleme türü kitapları var. Bir süre Aşık İhsani ile çalışıyor ama İhsani onu geri planda tutmayı tercih ediyor. Aşık Sinem Bacı'nın son yıllarda tanınmasında özellikle bağlaması erkekler tarafından ellerinden alınan, yere çalınıp kırılan kadın saz şairlerinin izini süren, onları yeniden dillendiren Kardeş Türküler üyesi Feryal Öney etkili oldu.

Ötekileştirmeye maruz kalan bir diğer isim Ayşe Şan. Bir dengbej'in kızı olarak Diyarbakır'da doğuyor. Gaziantep,

İstanbul, Almanya, Bağdat ve İzmir’de yaşıyor. Türkçe ve Kürtçe türküler söyleyerek radyolarda çalışıyor, konserler veriyor ve kasetler dolduruyor. Ancak ailesinin kendisini dışlamasından, onu bir sanatçı olarak kabul etmemesinden, sanatını icra etmesini engellemeye çalışmasından kurtulamıyor.

Aslı Erdoğan’ın kitapları ülkemizde yayımlandığında pek ilgi görmüyor sonra Avrupa ülkelerinde çeşitli dillere çevrilince ülkemizde de dikkat çekmeye başlıyor. Bir röportajında eserleri hakkındaki yorumları incelerken erkeklerin yaptığı yorumları daha çok önemseydiğini fark edince çok şaşırdığını ve kendisinin bile bu tavrı sergilemesindeki bilinçaltısını sorguladığını söylüyor.

GÜNLÜK HAYATTA KARŞILAŞTIĞIM ÖTEKİLEŞTİRMELER

Biraz da günlük hayattan gözlemlerime yer vermek istiyorum. Bir eğitimci olarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu ben de yeni öğrendim sayılır. Bu konuda farkındalığım arttıkça bazı eşitsizlikleri de fark etmeye başladım. Öğrencilerime yazma çalışması yaptırırken kız öğrencilerimin bile öykü yazarken erkek çocuk karakterlerini ön plana çıkardıklarını fark ettiğim günden beri bunu de-

tirmeye, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık oluşturmaya çalışıyorum. Yıllardır okuduğum polisiye roman ve öykülerde de dedektiflerin çoğunlukla erkek olduklarını fark ettiğim için kendi yazdığım polisiyelerde kadın dedektif kurguladım, kadına yönelik şiddeti işlemeye çalıştım. Bazı öykülerimde kurguladığım karakterlerin cinsiyeti de yok.

Birkaç kadın yazarla yapılan röportajları okuduğumda benim gibi kırkıdan sonra yazmaya başladıklarını öğrendim. Ayşe Erbulak bunlardan biri. Ülkemizde ve dünyada sayımız az değil. Peki neden daha önce değil de kırkımdan sonra yazmaya başladık? Çoğumuz buna şöyle cevap veriyoruz: “Okuduk, iş gücü sahibi olduk, evlenip çocuk yaptık, kocamıza ve çocuklarımıza zaman ayırmaktan kendimize zaman ayırmayı akıl edemedik ve çocuklar büyüüp bazen kocadan da ayrıldıktan sonra ancak kaybolmuş kendimizi bulabildik. Böylece yazmaya başladık...”

Ötekileştirme konusuna gelirsem, ben de bir kadın yazar olarak ötekileştirildiğimi görüyor ve hissediyorum. Örneğin, roman yazdığımı öğrenen bazı erkeklerin “Aşk romanı mı yazıyorsun? Ehe ehe...” dediklerine, hayır, polisiye yazıyorum diyince

şaşırp kaldıklarına şahit oldum. Şair yazar olmuş ama feodalizmin etkilerinden kurtulamamış iki erkeğin, birkaç kadın şair hakkında “Ya, onlar koca bulmak için yazıyor.” dediklerini duyup şiddetli tepkiler verdiğimi, “Diyelim ki amaçları koca bulmak, kadın tavlama için yazan ya da yazdıklarını kadın avlamak için kullanan erkek şairlerin, yazarların yaptıkları normal mi ya da kadınlar neden bunu yapamasın?” dediğimi hatırlıyorum. Öte yandan, yaklaşık sekiz yıldır yazdığım halde yazma eylemimi ciddiye almayan arkadaşlarım, aile üyelerim var hâlâ.

Şair arkadaşım Zeynep Yalçın Kıyak da ötekileştirme mağduru ve Kadın Yazar Şiiriyle buna isyan ediyor. Şiir uzunca, ilk üç bölümüne yer vermek istiyorum:

KADIN YAZAR

Demiş ki bir kadın ne yazar?

Bir kadın zıkkımın kökünü yazar!

Bir kadın...

İşte, onu yazar!

Sen anladın canım.

Demiş ki bir kadın

Ancak kendini yazar.

He gözüm!

Kendini yazar...

Yazarken de üstüne bin basar!

*Yalnız, çok acımasız yazar.
Sakın ola sen
Onun kaleminin üstüne
basma...
Ne me lazım
Yanlışlıkla seni de yazar!*

KADINLARIN SANAT ALANINDA GÖRÜNÜR OLMASI

Şimdiye kadar sanatta kadının ötekileştirilmesinin dünyada ve ülkemizdeki yansımalarını dile getirdim. Şimdi rüzgârı kendilerinden yana esmeye zorlayan kadınlardan ve dönüşümden bahsedeceğim.

1960'lı yılların başlarında yani eşit hakların ve feminist hareketlerin en hareketli zamanlarında, Birleşik Devletler'de ve Avrupa'da sanat okullarında okuyan ve öğreten kadın sayısında bir patlama yaşandı. Bunlar feminist faaliyet alanlarına dönüşerek, kadınların müze ve galerilerde temsil edilmesini teşvik etti. Kadınların sanat-taki bu hareketi, stüdyoda ve ötesinde nelerin mümkün olduğunu yeniden tanımlayan ve bugün pek çok kadın sanatçının yolunu açan birçok kuram ve çeşitli sanatsal uygulamalar geliştirdi.

Günümüzde pek çok kadın sanatçı, 20. yüzyılın başlarındaki bağlamlara dayanan küresel ve diasporal siyaseti

araştırarak kimliğin kişisel ve uluslararası konularıyla ilgileniyor. Mona Hatoum ve Shirin Neshal gibi sürgün sanatçıların eserleri kaybın hikâyelerini anlatıyor ve birbiriyle çatışan ülkeleri, kültürleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin iç yüzünü yansıtıyor. Sanatçı Sonia Boyce'ın filmleri, fotoğrafları ve resimleri de ırkçı klişeleri gün yüzüne çıkarıyor.

Kadın sanatçılardan ve sanat uzmanlarından oluşan bir grup olan Gerilla Kızlar gibi gruplar ayrımcılıkla savaşıyor ve kadınların sanat dünyasında karşı karşıya kaldığı konulara ilişkin farkındalık yaratıyorlar. Bunu, müdahaleler ve protestolar düzenleyerek, odak noktayı kimliklerinden uzaklaştırmak adına goril maskeleri takarak yapıyorlar.

Sanat, kadınların görsel olarak kullanıldığı ancak sanatçı olarak yer bulamadığı alanlardan biri olmaktan Feminizm sayesinde dönüştü. Feminizm; cinsiyetçi ayrıma dikkat çekerek bedenin bir seyir aracı olarak veya nesnel bir obje olarak sunulmasının normalleştirilmesinin yanlışlığını ortaya koydu.

SON OLARAK

Sanatçının kitleleri harekete geçirebileceğine, toplumsal yaşamda değişim ve dönüşümler oluşturabileceğine inanıyorum. Sanatçının bu gücü doğru yönde kullanması toplumun bakış açısını etkileyecektir. Yaşadıklarımızı ve yaşayabileceklerimizi göz önünde bulundurduğumuzda, gelecek nesillere ilham vermek ve dünyayı şekillendirmek adına kadın sanatçılara büyük görevlerin düştüğünü söylenebiliriz. Kadın sanatçıların tam da bu noktada kendilerini ifade etmekten kaçınmamaları, cinsiyetçi zihniyete dur demeleri, ötekileştirmeye ve ayrımcılığa izin vermemeleri için sanatı bir amaç ve araç olarak kullanmaları gerekiyor.

Sizce “kadın sanatçı” tanımı doğru mu?

KAYNAKLAR

Camille Gajewski, Çeviren: Merve Gündoğdu, Son Haber, 2020
Zühal Köse, Gülsün Şahan/Journal Of Human Sciences, 2021
Sennur Sezer, Türk Safo'su Mihri Hatun, roman, 2018
Zerrin Saral, Kurşun Kalem, Nisan, Mayıs Haziran/2019
E. Ava, Ekmek ve Gül, Ocak 2023
Gündem Gazetesi, Eylül 2023
Sisler İçinden Geldiler, Zeynep Yalçın Kıyak, Sidar Yayınları, Mart 2022

TOPLUMDAKİ MİZOJİNİNİN TRANS KİMLİKLERE BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE

Toplumumuzda büyük bir kadın düşmanlığı söz konusu.

Aşık olanlar bir yana, üstü örtülü olarak yapılan ve en 'feministimizin' bile farkında olmadan dahil olduğu bir çok mizojinist hareket var.

Kuir bireyler (LGBTİ+) arasında mizojiniyi en kolay gözlemleyebileceğimiz kısım ise trans erkeklerin trans kadınlara göre daha kolay kabul görüyor ve hatta sempatik bulunuyor oluşu. Örneğin kızı maskülen giyinen, kısa saçlı gezen bir baba bununla yaşamayı öğrenir. Hatta bu durum zamanla hoşuna giden bir hal bile alır. Çünkü kızı daha yüksek bir mertebe olan erkekliğe özeniyordur.

Gelin, bir de tam tersini düşünelim: Oğlu feminen giyinen saçını uzatan bir baba nasıl hisseder sizce?

Çoğunlukla utanç ve öfke karışımı bir duygu içerisinde olur oğluna karşı. Zamanla alışmak şöyle dursun, öfkesi giderek artar. Çünkü oğlu yüksek ve yüce olan bir mertebeyi, erkekliği, bırakıp aşağı olan kadınlığa özeniyordur. E pek tabii, sinirlenecek. Oğlu aşağılara düşsün istemiyor adam.

Yazıma başlarken en feministimizin bile mizojinist tavırlar takınabildiğini söylemiştim.

Bahsettiğim bu örneği verirken annenin ne hissettiğini düşünmenin aklıma bile gelmediğini fark ettim. Toplumda asıl belirleyici olarak atfedilen görüşün babanın (erkeğin) görüşü olduğunu düşündüğüm için, bilinç dışı bir şekilde, açıklanması gereken tek görüş babanınkiymiş gibi düşündüm.

Konumuza dönecek olursak bir kadın olarak çalışmanın zor olduğu toplumumuzda trans kadınlar çalışmak için çok sınırlı bir alan bulabiliyorken trans erkeklerin bu konuda eşit derece zorluk çektiğini söylemek güç. Bundan kastım trans erkeklerin hiç zorluk çekmediği değil tabii ki. Toplum normlarının dışında olan her birey az ya da çok zorluk çekiyor. Bu sebeple trans erkeklerin de cis olmadığını düşünürsek, pek tabii dışlanıyor ve de şiddete maruz kalıyorlar. Ama gün sonunda, baktığımızda, trans kadınların pek çoğu seks işçiliğine sürüklenirken trans erkekler çalışmak için bir nebze olsun daha fazla alan bulabiliyor.

Yani işin sonu yine hangi kalıpta olursak olalım kadınlığın, kadın olarak ya da toplum normlarının dışında olarak var olmanın zorluğuna bağlanıyor. Kuir de olsak cis hetero kadın da olsak trans erkek de olsak toplum normlarının dışında olmak her kalıpta ve her devirde zor.

ASMA

Gün doğumuna az kala eve girdi. Güneş altında yemyeşil, sevinç dolu olan bağlar, bahçeler, çimenler mavi saatte gölgeli, serin ve gizemliydi. Az kalmıştı ama bu gece yolculuklarının sona ermesine. Ardis ile yakın zamanda bir evleri, kendi bağları, kendi kuralları olacaktı. Kendi aşkları, kendi çocukları. Mutlulukla iç çekti. Çeyizi birikiyordu. Sikkeleri önüne döktü. Önceki gecelerden biriktirdikleri ile ne kadar toplamıştı acaba?

‘257,258,259 oh yüce Kybele. Sadece 50 tane daha. Sonra ...’ durdu orada, sonrası mutluluktu. Eriadne, kendini temizlemek için ayağa kalktı, yıkanma odasına geçti. Üstündeki Sardes yeşili ince kumaşı sıyırdı. Su teknesine eğildi. Yansıması karşısındaydı. ‘Güzelim’ diye düşündü. Beyaz ten, sarı renkli gözleri ve kestane rengi saçları. ‘Hem Ardis’ te beğeniyor beni’ dedi ve gülümsedi.

Temizlenmesini bitirdi. Odasına geçti, birazdan yatacaktı, Uzanmaya giderken bahçeyi gören pencereye takıldı gözleri. Karşılarında köyün beyi Olmandiros’ un bağları vardı. Sanki o tatlı meyvelerin kokusu ona kadar ulaşıyordu. Penceresinin önünde uzun uzun kokladı havayı, o güzelim bağlar bereketle dolmuştu. Bu sene iyi hasat olacaktı. Şaraplar

bol, ticaret zengin olacaktı. Bu güzel haberdi. Ne kadar çok ticaret, o kadar çok hevesli erkek demekti. Bu da ortak evde çeyiz için biriktirdiği parayı hızlıca toparlayacağı anlamına geliyordu. Sadece elli sikke sonra ...

‘O da ne?’ bağlarda bir hareket mi görmüştü. Yeşil dalgalanıyordu sanki. ‘Rüzgâr mı?’ diye sordu kendi kendine. Ama hayır, hava tam güzel bir geç yaz sabahıydı, nazlı bir esinti vardı ama bu derece bir hareket. Bağ sanki şişiyor, dalgalanıyor, yerine iniyordu. Güneş doğmuştu, karanlık yoktu, âmâ Eriadne gördüklerine inanamıyordu. İlk defa böyle bir dalgalanma görüyordu. O bağlardan bir dal, olgun, koskocaman tanelerle dolu bir dal ayrıldı sanki. Ayağa kalktı. Eğer böyle bir şey mümkün ise dimdik Eriadne’ nin gözlerine bakıyordu. ‘GEL’

Kendi aklından şüpheye düştü.

‘GEL’

Bağ, asma yaprakları, üzümler ona sesleniyordu.

‘GEL’

Evden çıktı Eriadne. Büyülenmiş gibi. İlerledi çıplak ayaklarıyla kahverengi toprağın üstünde. Asmaların arasına girdi.

Dallar o kadar yüksekti ki güneşi kesildi. Zengin toprak kokusu, gölgelik asmalar arasında yol aldı. Yol aldıkça daha da karardı etraf. Ayağında bir acı hissetti, eğilip baktı, bir küpeydi, tanıdık gelen bir küpe; zarif desenli, altın bir sallantı. Küpe Lilis'indi. Bir an heyecanlandı, 'Lilis, Lilis burada mısın?' Çok severdi onu, küçükken ona bakan Lilis' ti, iki sene önce ortadan kaybolmuştu. Şimdi geri mi dönmüştü yoksa?

'Lilis' de burada' dedi ses. İçi ürperdi. Ses dostane değildi. Bu sefer sendeledi. Ayağı bu defa da takılmıştı, eğilip baktığında çılgınlıklarını bastıramadı, bağırmaya başladı, ayağı bir kafatasına takılmıştı, bir asma yaprağı gelip ağzına kondu, sesini kesti. Nefes nefeseydi, iradesi dışında harekete başladı. Yürümeye devam etti, sanki o noktaya çekiliyormuş gibi.

O zengin tanelerin bulunduğu dala ulaştı.

'BURADAYIM' diye düşündü.

İşte o zaman asma genişledi. Dallar ikiye yarıldı.

'SIRA SENDE' dedi üzümler, asmalar. Hayır, konuşan bağın kendisiydi. Dallar çatırdıyor, ağız gibi kaynıyordu ama ses dört yandan geliyordu.

'Ne sırası?' Eriadne bunun bir kâbus olduğunu düşünmeye başlamıştı. Uyumuştı, farkında olmadan dalıvermişti işte, şimdi de kâbus görüyordu.

Süzülürcesine ilerlerken bir dal sıyırdı kolunu. Kırmızı kanı üzümlere damladı, etli beyazlar bir anda koyulaşmaya başladı.

'Fedakârlık sırası Eriadne, bunca zamandır Sardes' i Sardes yapan neydi bilirsin'

'Ticaret' diye düşündü.

'EVET, ticaret, ama ne ticareti düşün. Toprak-tan beyaz çıkan üzümler sence nasıl en güzel karalara dönüştü? Asur Kralı beyaz şarap istemez bilirsin. Kırmızı sever, kan kırmızı.'

Giderek daha büyüyen dallara, yükselen karanlığa baktı Eriadne. O an anladı. Ona küçükken bakan çok sevdiği Lilis, bir gün kaybolmuş ve ondan bir daha haber alınamamıştı. Çayın karşı tarafında ailesiyle yaşayan Elois, gitmiş ve dönmemişti.

Dallar sardı vücudunu. İçine aldı Bağ, Eriadne'yi. 'NEDEN' diyebilirdi sadece.

'Bunu arifleriniz yanıtlayabilir, beni davet eden onlardı.' dedi Asma Bağ. 'Yokluk bölgeyi kırıp geçirirken, beyaz üzüm taneleri dallarda çürürken yakardılar Kybele' ye. Aç bırakma bizi Ana dediler. Ama Kybele onları duymadı. Ben duydum boşlukta yankılanan seslerini! Karanlıkta bana geldi yakarışları.' Çatırdadı dallar. 'Yardım edeceğim size. Ama açım, çok açım.'

Eriadne 'Yardım et Kybele, yardım et' diye mırıldanıyordu korkuyla.

'Anlamıyorsun, Kybele yardım edemez. O artık yok. Yedim onu. Boşluktan böyle doğdum'

Yapraklar hışırdadı. 'Ve sıra sende, Ticaret karşılıklıdır Eriadne. Ben kara üzüm veririm, arifler ise karnımı doyurur'

Dallar Eriadne' nin içine girerken, kanı toprağa döküldü.

Üzümler kızarmaya başladı.

Gün başladı, Sardes bağ sahipleri kapkara etli üzümleri görünce 'işlem tamam' dediler. 'Bu sene geçte kaldı iyice, yapmayacak san-

dıydık' dedi beyaz tunikler içinde bağ sahibi Olmandiros Efendi.

Başıyla onayladı başka bir toprak sahibi bey.

Şimdi hasat zamanını rahatça bekleyebilirlerdi.

İçlerinden biri ağzına kara bir üzüm attı.

*Lidya kültüründe, kadınların seks emekçiliği yaparak çeyiz parası biriktirmesi adeti vardır. Hikâyenin baş kahramanı Eriadne bu bağlamda kurgulanmıştır.

AYŞE ŞAN: ORTADOĞU KADIN MÜCADELESİNİN SESLİ MANİFESTOSU

Kürt müziğinin “Taçsız Kraliçesi” olarak anılan Ayşe Şan (Eyşana Kurd, Eyşe Xan, Eyşana Elî), sadece bir dengbêj değil, aynı zamanda Kürt kadınlarının ve Ortadoğu kadınlarının toplumsal, kültürel ve siyasi baskılara karşı direnişinin simgesel bir figürüdür. 1938’de Amed’de doğan Şan, feodal yapıların, devlet sansürünün ve cinsiyet ayrımcılığının gölgesinde bir hayat sürdü. Onun hikayesi, kadın mücadelesinin temel unsurlarını yansıtır: Kimliklerini koruma, seslerini yükseltme ve sürgünlere rağmen var olma çabası. Şan’ın mücadelesi, bireysel bir hikaye olmanın ötesinde, ezilen kadınlarının kolektif özgürlük arayışının bir parçasıdır.

Ayşe Şan, Amed’in zengin bir ailesinde, dengbêjlik geleneğinin güçlü olduğu bir ortamda büyüdü. Babası da bir dengbêj olan Şan, evlerinde düzenlenen divanlarda Kürt kamlarını dinleyerek müzikle tanıştı. Ancak 1930’lar ve

1940’larında Ortadoğu toplumunda, kadınların şarkı söylemesi “ayıp” ve “günah” olarak görülüyordu. Dokuz yaşında babasını kaybetmesiyle başlayan zorluklar, feodal baskılarla birleşti. Kadın cemaatlerinde ilahiler ve medîhalar söyleyerek müziğe adım atan Şan, bu dönemde cinsiyet normlarına meydan okudu. Toplumun kadınları evle sınırlayan yapısına karşı, sesini kamuoyuna duyurma cesareti gösterdi.

1958’de ailesinin zoruyla Şükrü Geyik ile evlendirilmesi, Şan’ın hayatındaki bir başka kırılma noktasıydı. Bu evlilik, feodal düzenin kadınlara dayattığı zorunlu rollerin bir örneğiydi. Mutsuz bir birliktelik sonucu bir kızı olan Şan, baskılara dayanamayarak Amed’i terk etti ve Gaziantep’e yerleşti. Bu göç, ezilen kadın mücadelesinde sıkça görülen bir motif: Aile ve toplum baskısından kaçış, ama aynı zamanda yeni bir direniş alanı yaratma. Gaziantep’te radyoda

çalışmaya başlayan Şan, Kürtçenin yasak olduğu dönemde Türkçe şarkılar söylemek zorunda kaldı. Bu, onun için hem kültürel hem de cinsiyet temelli bir mücadeleydi; çünkü Kürt kadınları, hem dil yasakları hem de patriyarkal kısıtlamalarla çift yönlü baskı altındaydı.

Şan'ın erken dönemi, diğer Kürt kadın dengbêjlerle paralellik gösterir. Örneğin, Meryem Xan gibi öncüler de benzer feodal engellerle karşılaşmıştı. Ancak Şan, bu engelleri aşarak, kadınların sanat yoluyla kendilerini ifade etme hakkını savundu. Onun direnişi, Kürt kadın hareketinin temelini oluşturan «kendini var etme» mücadelesinin bir yansımasıydı.

1963'te İstanbul'a taşınan Ayşe Şan, müzik kariyerinde zirveye ulaştı. "Ez Xezalım", "Lê Lê Ximşê", "Siverek Yollarında" ve "Gurbette" gibi şarkılarıyla ünlendi. Ancak Kürtçe müzik yapması, devlet baskısını artırdı. 1970'ler Türkiye'sinde Kürtçe konuşmak bile suçken, Şan'ın şarkıları siyasi bir eylem haline geldi. 1972'de Almanya'ya göç etmesi, bu baskıların doruk noktasıydı. Gurbette, 18 aylık kızı Şahnaz'ı kaybetti ve bu acı, "Qederê" şarkısının doğmasına neden oldu. Bu eser, sadece kişisel bir yas değil, Kürt kadınlarının sürgün, kayıp ve yalnızlık deneyimlerini simgeliyordu.

Almanya'dan sonra İstanbul'a dönen Şan, üç çocuk annesi olarak hayatına devam etti. Ancak Kürtçe şarkıları nedeniyle tehditler aldı. 1979'da Bağdat'a giderek Bağdat'ın Sesi Radyosu'nda Eyşana Elî adıyla çalıştı. Erbil, Musul ve Duhok'ta konserler verdi.

Şan'ın göçleri, Kürt kadınlarının diaspora deneyimlerini yansıtır. Sürgün, birçok Kürt kadını için hem travma hem de direniş alanıdır. Şan, bu süreçte patriyarkal yapılara karşı da savaştı; ailesinin ölüm tehditleri, bir kadının sahnede şarkı söylemesini «suç» olarak görmelerinden kaynaklanıyordu.

Ayşe Şan'ın eserleri, Ortadoğu kadın mücadelesinin duygusal ve ideolojik boyutlarını taşır. "Dayikê" gibi şarkıları, annelik ve kadın kimliğini merkeze alır, Kürt annelerinin acılarını

dillendirir. "Qederê", kader ve talihsizliğe karşı bir isyan olarak okunabilir; Şan, ezilmişliği ve kederi şarkılarına dönüştürerek, kadınların sessiz çılgınlığını duyurdu. Bu şarkılar, ezilen ortadoğu kadınlarının tarihsel direnişini yansıtır: Susika Simo veya Meyrem Xan gibi dengbêjler de benzer temaları işlemişti, ancak Şan, modern dönemde bu geleneği sürdürdü.

Şan'ın müziği, ortadoğu kadın hareketinin kültürel kanadını güçlendirdi. O, sanatı bir araç olarak kullanarak, kadınların erkek egemen alanlarda (dengbêjlik gibi) varlık göstermesini normalize etti.

Söylediği ezgilerle Kültürel direnişin barışçıl yolunu en güzel şekilde kullandı. Empati, uzlaşma temelli şiddetsiz bir direniş sergiledi. Keşke bu Barışçıl mücadelesi ülkeye barışı o ölmeden önce getirebilseydi de barış içinde kendi topraklarında kamları eşliğinde defnedilebilseydi.

Ne yazık ki Ayşe Şan, 18 Aralık 1996'da İzmir'de kansere yenik düştü. Vasiyetinde ona her zaman destek olan annesinin yanına Amed'e gömülmek vardı ancak patriyarkal ve siyasi yasaklar sebebi ile bu isteği 29 yıl sonra, 18 Haziran 2025'te gerçekleşti. Naaşı, Amed Yeni-köy Mezarlığı'na defnedildi; bu tören, kadınların omuzlarında taşınarak, onun direnişine bir saygı duruşu oldu. Bu gecikme, Şan'ın hayatındaki baskıların ölümünden sonra bile devam ettiğini gösterir.

Şan'ın mirası, bugün Ortadoğu kadın hareketinde canlılığını korur. Genç sanatçılar, onun şarkılarını yeniden yorumlayarak, kadın direnişini sürdürüyor. Belgeseller, araştırmalar ve anma etkinlikleri, Şan'ı bir ilham kaynağı haline getiriyor. O, ortadoğu kadınlarının özgürlük mücadelesinde bir köprü: Feodal baskılardan modern siyasi direnişe uzanan bir yol. Şan'ın hikayesi, her kadının sesini yükseltme hakkını hatırlatır; çünkü onun kamları, baskılara rağmen susmayan bir halkın ve kadınların manifestosudur.

DUYGUSAL OLAN POLİTİKTİR!

Ekim ayında İletişim Yayınları tarafından yayımlanan kitabımız için yola çıkarken henüz başlık konusunda hiçbir fikrim yoktu. Ama Çanakkale'den Amed'e uzanan yolda sohbet ettiğim kadın arkadaşlarımla sözlerini ve deneyimlerini toplayıp eve döndüğümde odaklandığım en önemli meselenin 'duygular' olduğunu fark ettim. Bugüne kadar mücadelede perspektiflerimizde pek dillendirmediğimiz hatta neredeyse hiç önemsemediğimiz duygular. Bizi biz yapan, insanlık dışı bir sistemde insan kalmamızı sağlayan ve hatta insan kalabilmemizin en önemli şartı olduğunu düşündüğüm duygular. Diğer yandan sistem içi ötekileştirmenin bir koşulu olarak hissetme biçimlerimizin dizaynı için kullanılan duygular...

Kendi mücadele alanlarımızın yanı sıra sosyal bilimlerin açısından da uzun yıllar görmezden gelinen bu durum neyse ki 'Duygu Sosyolojisi' çalışmaları ile oldukça etkileyici bir

şekilde ele alınmaya başlanmış durumda. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ayrı bir alan olarak var olmaya başlayan duygu sosyolojisi, utanç, gurur, kibir, aşk, nefret, korku, merak, sıkıntı ve melankoli gibi duyguları incelemekte ve bu duyguların kültürel olarak nasıl kalıplaştığı, yaşandığı, edinildiği, dönüştürüldüğü, gündelik yaşama nasıl aktarıldığı ve anlatılarla meşru kılındığıyla ilgili sorular ortaya atıyor. Hatta kültürün hissetme biçimimizi nasıl şekillendirdiği üzerine odaklanıyor. Bu noktadan baktığımızda mevcut patriyarkal sistemle yoğrulan toplumsal yapı ve ilişkilerin kadınların hissetme biçimlerini ciddi anlamda belirlediğini görüyoruz. Sürekli eksik hissetme, yetişememe kaygısı, yanlış yapma tedirginliği, becerememe korkusu vesaire vesaire... Dolayısıyla kocaman bir tarih oluşturan KESK'li kadınların da bu sistemli duygu politikasından azade olma şansları elbette yok diyebiliriz. Sendikalı rolle-

rimiz ile anne, evlat, sevgili ya da eş rolleri arasındaki gerilimli duyguların arasına itilen ve nihayetinde erkek bir sendikalı arkadaşımıza göre iki kat daha fazla yorulan bizlerin. Öyle ki, röportajları okurken kendi deneyimleriniz ve yaşamışlıklarınızın, sizlere kalbinizi kanırta kanırta hissettirilen duyguların gözünüzün önüne geleceğine maalesef eminiz.

Çünkü ataerki egemenliğini ancak bu kaygılar ve eksik hissetme duyguları ile sürdürebilir.

Çünkü kamusal alanlar ancak bu şekilde ataerkinin dizayn ettiği haliyle devam edebilir.

Çünkü kadınlar, LGBTİ+'ler, göçmenler, evsizler... ancak bu şekilde burjuva kamusal alanın dışında tutulabilir.

Çünkü 'öteki'lerin paramparça edilen ve malul bırakılan duyguları sayesinde kapitalist patriyarka tıkır tıkır işlemeye devam edebilir. Çünkü duygusal olan politiktir.

AYŞEGÜL SANDIKCIOĞLU

DUYGUSAL OLAN POLİTİKTİR

KESK'li Kadınların
Mücadele Deneyimleri

Bugünün Kitapları

Peki böyle bir kitaba neden ihtiyaç duyduk?

Bu kitabın yolculuğu sendikamızın bir MTK (Merkezi Temsilciler Kurulu) toplantısında başladı. Şehir dışında yapılacak olan toplantının tarihi bildirilir bildirilmez kızımı kime bırakacağımı düşünmeye başlamıştım (her zamanki gibi). Henüz küçük yaşta olan kızımdan izin alıp, ona bakacak bir arkadaşımı ayarlayıp onca zorlukla MTK'ya gittiğimde salonda kendimle birlikte yalnızca 8 kadın yönetici olduğumuz gerçeğiyle karşılaştım (yine her zamanki gibi). Sevgili Canan Çalağan'ın sendikalar da toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki konuşması sırasında salondan bir erkek arkadaşın 'Biz ne yapalım, kadınlar gelmiyor ki!' şeklindeki veriyansı, günlerdir yaşadığım yorgunluğu, yıllardır yaşadığımız zorlukları bütün soğukluğuyla düşürüvermişti önüme. Kendime baktım, salondaki diğer 7 kadın arkadaşına baktım ve belki gelmek isteyen ama gelemeyen onlarca kadın arkadaşımın bıraktığı boş koltuklara baktım. Geliyoruz ama nasıl? Soran yok. Gelemiyoruz peki neden? Yine soran yok. 8 saat mesai yapan, üstüne evin tüm bakım emeğini eşitsizce yüklenen, aile, partner, çocuk engeli ile önleri tıkanan, sendikalarındaki eril tutumlar/siyasetler ve söylemler nedeniyle nefesi kesilen bizlerken, 'gelmeyen' miydik biz, yoksa gelmeyen mi?

İşte tam da bu sorunun cevabını bulmanın değil cevabın ispatını yaratma derdiyle çıktım o yola. İstanbul'dan Amed'e ve oradan Dersim'e kadar süren uzun tren yolculuklarıyla buluştuk kadın arkadaşlarımla. Tüm zorluklara rağmen kocaman bir örgüt kocaman bir dostluk ağının varlığının tadına vardım bu yolculukta. Henüz KHK hukuksuzluğunu yaşamaya devam ettiğim günlerdi. Ama buna rağmen ülkenin neresinde olursam olayım yaşamın bizi yoldaş kıldığı kadınlarla kucaklaşmak harika bir duyguydu.

Eğitim-Sen, SES, BES, Tüm-bel-Sen ve Haber-Sen emekçisi 23 kadın ve şu an 13 yaşında olan kızım verdikleri röportajlarda bu sorunun cevabını büyük bir samimiyetle ve cesaretle ortaya çıkardılar. Üçlü vardiya ev içi angaryaya, toplantılarda büyüttüğümüz çocukların duygusal ağırlığından sendikalarında yaşadıkları dışlayıcı tutumlara kadar birçok engeli tek tek saydılar. Ve farklı politik görüşlerden, farklı iş kollarından, farklı şehirlerden kadınlar neredeyse aynı noktalarda analizler yaptılar. Diğer yandan geçmişten bugüne KESK'li kadınların mücadele deneyimlerini yazabilmemize de vesile oldular. Ayrıca daha büyük, daha güçlü, daha eşit, daha renkli ve patriyarkadan daha fazla sıyrılmış bir KESK isteğimizin vazgeçmeye niyetimizin olmadığını gösterdiler.

Kitabın hikayesini anlatmaya çalıştığım bu yazıyı daha ilk sayfada ifade ettiğimiz sesle nişimizle bitireyim:

"Bu kitap, konfederasyonumuzda örgütlü olup hayatlarının bir döneminde sendikal yöneticilik yapan kadınların deneyimlerini anlatmaya çalışıyor.

Aynı zamanda bu kitap, biz sendikalı kadınlar için bir nevi birlikte iç dökme anlamı da taşıyor. Farklı zamanlarda, farklı yerlerde olsak da aynı sıkışmışlık, aynı yorgunluk ve kimi zaman da aynı çaresizlikleri hissetmekten dolayı birlikte bir iç dökme...

Ve bu kitap sevgili erkek okur, sendikalarımızda bile sizlerle aynı noktalara gelebilmek için daha çok yolu geçmemiz gerektiğinin küçücük bir belgesi. Hatta sizin yürüyerek geçtiğiniz yolları canhıraş bir şekilde koşmak zorunda olan kadınların yol öykülerinden küçücük bir parça.

Bir daha hiçbirimiz yorulmayalım diye..."

NOT: Bu kitapta anlatılan tüm öyküler gerçek hayat hikâyeleridir. Belki de her biri yanı başınızda yaşanan ama görmediğiniz ya da görmek istemediğiniz hikâyeler. Yaşarken çok yorulduk, okurken aynı şekilde yorulmanız dileğiyle...

TARİHÇE

Yıl 1960, yer Dominik Cumhuriyeti. 1930'da ülke yönetimini ele geçiren Rafael Trujillo diktatörlüğünde Mirabal Kardeşler olarak tanınan üç kız kardeş Patria, Minerva ve Maria Teresa diktatörlüğe karşı mücadele verirken katledildi.

Kız kardeşlerden Patria aynı yılın Haziran ayında Clandestine Hareketini kurmuştu. Patria ve kardeşleri birlikte diktatörlük karşıtı mücadelelerini sürdürürken, baskılar sürüyor, diktatör Trujillo, Kasım ayı başlarında Mirabal Kardeşlerin rejimine yönelik iki tehditten biri olduğunu açıklıyordu.

25 Kasım 1960'da üç kız kardeş tecavüz edilip katledildi. "Araba kazasında" öldükleri duyuruldu. Mirabal kardeşlerin öldürülmesinden bir yıl sonra Mirabal Kardeşlerin de bir bileşeni olduğu Trujillo karşıtı hareket diktatörlüğün sona ermesini sağladı.

Mirabal kız kardeşlerin anısı ve mücadelesi o günden bu yana dünyanın her yerinde kadın hareketleri için bir sembol halini aldı.

1999 yılında da Birleşmiş Milletler, 25 Kasım'ın "Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması için Uluslararası Mücadele Günü" olmasını karar altına aldı.

Bugün kadınlar her yerde şiddete, eşitsizliğe ve sömürüye karşı ortak bir ses yükselterek, diktatörlüğe karşı mücadele ettikleri için katledilen Mirabal Kardeşlerin, Kelebekler'in mücadelesini mücadelelerine taşıyor. Baskıya ve şiddete karşı kararlı örgütlü bir direnişin diktatörler devirebileceğinin sembolü olan

inanç ve cesaretleri her 25 Kasım'da işyerlerinde, meydanlarda, sokaklarda, üniversitelerde, fabrikalarda görünmeyen bakım emeğiyle, düşük ücretlerle, güvencesizlikle ve erkek şiddetiyle mücadele ederken, yaşamı yeniden kuran kadınlara esin vermeye devam ediyor.

Biz de bu 25 Kasım'da erkek şiddetine, yoksulluğa, güvencesizliğe ve savaşlara karşı örgütlü kadın gücüyle dayanışmayı büyütüyor, kadın emeğini, yaşamı, barışı ve özgürlüğü yükselterek mücadelemizi güçlendiriyoruz.

“Ben bir kadını
Fabrikada devasa makineleri,
elleriyle çalıştıran işçi bir kadını
Yetenekleri çakralara takılan,
her gün parça parça olan kadını
Ben işçiyim
Ben çiftçiyim
Varlığım acının rolü.”

Gazal Ayati